

Bir Trajediye İktidar ve Muhalefet Cephesinden Bakışlar: 6-7 Eylül Olaylarının Ulus ve Zafer Gazetelerinde Temsili

Ayşe Elif Emre Kaya

Özet

Londra Konferansı sırasında, 6 Eylül günü Selanik'teki Atatürk'ün doğduğu eve Yunanlılar tarafından bomba atıldığı yönünde gelen bir haber üzerine İstanbul, İzmir ve Ankara'da olayı protesto için toplanan gruplar, başta Rumlar olmak üzere diğer azınlıklara ve Türklere ait ev ve iş yerlerine 7 Eylül gününün erken saatlerine kadar, her türlü şiddet, tehdit ve yağma hareketlerini uygulamışlardır. Çalışmada olayların ortaya çıkış süreci, sonrasında yaşanan gelişmeler ve olaya ilişkin gerçekliğin **Ulus** ve **Zafer** gazetelerinde nasıl sunulduğu konu edilmiştir. Çalışmanın amacı ise, siyasal iktidarla farklı ilişkiler içinde olan iki yayın organının yaşanan şiddet olayını, nasıl sunduklarını incelemektir. Bu amaç doğrultusunda, gazetelerde konuyla ilgili yer alan haber ve köşe yazıları nitel analiz ile irdelenmiştir. Burada araştırmaya yön veren görüş ise, DP'nin yayın organı **Zafer**'in olayın sunumunda hükümetin tanımlama/izah/açıklama veya çerçeveleme biçimlerinden yararlandığı, ana muhalefet partisi CHP'nin yayın organı **Ulus** ise hükümetin ortaya koyduğu tanımlama ve çerçeveleme biçimlerini sorgulayıp, farklı yönleriyle tartıştığıdır.

Anahtar Kelimeler: 6-7 Eylül Olayları, Zafer, Ulus, Demokrat Parti

Different Perspectives of the Dissidents and Supporting of the State on a Tragedy: Ulus and Zafer's Representations of September 6-7 Incidents

Abstract

During the London Conference on the 6th of September, upon a news that the Greeks bombed the house where Atatürk was born in Thessaloniki, groups of people gathering for protests in İstanbul, İzmir and Ankara started inflicting violence, terrorize and plunder beyond control towards the houses and workplaces of minorities, especially those of the Greeks and Turks, until the early hours of 7th September. It is of importance that such a terror happened for the first time towards minorities during post-republican era. In this study, it was discussed about how the process of emergence of the 6th - 7th September events, developments after the reality concerning the events on Ulus and Zafer newspapers had been presented. The aim of this study is to examine how Ulus and Zafer newspapers have different relationship with the Turkish government, submitted the violence event. For the purpose, the news and columns related the subject were analyzed by qualitative analysis technique. The view directing the present study was that Zafer newspaper used the style of the government in defining/interpreting/ explaining or framing the events and discussed the issue from the perspective of the government or at least tried to keep it within the said limits while Ulus newspaper approached the said events through a totally different definition, questioned the definition and framing of the government and discussed different aspects of the issue.

Key words: 6-7 September Incidents, Zafer, Ulus, Democrat Party

*Bir Trajediye
İktidar ve Muhalefet Cephelerinden Bakışlar:
6-7 Eylöl Olaylarının
Ulus ve Zafer Gazetelerinde Temsili*

1955 yılının Eylöl ayında Kıbrıs konusunu görüşmek üzere toplanmış olan Londra Konferansı sırasında, 6 Eylöl günü Selanik'teki Atatürk'ün doğduğu eve Yunanlılar tarafından bomba atıldığı yönünde gelen haber üzerine İstanbul, İzmir ve Ankara'da olayı protesto için toplanan gruplar, başta Rumlar olmak üzere diğer azınlıklara ve Türklerle ait ev ve iş yerlerine yönelik olarak, 7 Eylöl gününün erken saatlerine kadar, büyük bir kontrolsüzlük içinde, her türlü şiddet, tedhiş ve yağma hareketlerini uygulamışlardır.

Çalışmada öncelikle 6-7 Eylöl olaylarının çıkışına zemin hazırlayan süreç ele alınmış ardından da, 6-7 Eylöl olaylarına ve yaşanan gelişmelere ilişkin bilgiler karşılaştırmalı olarak verilerek genel bir çerçeve çizilmiştir. Çalışmanın bu kısmında, yaşananların bir şiddet olayı olarak çerçeveselendirilmesinin sınırlı bir yaklaşım olduğu, "sınıfsal bir tepki"yi içinde barındırdığı görüşünün de görünür kılınması gerekliliği vurgulanmıştır. Çalışmanın analiz kısmında ise, olayın oluş tarihinden, ay sonuna kadar geçen süre zarfında, *Ulus* ve *Zafer* gazetelerinde yer alan haber ve köşe yazıları nitel analiz yöntemi ile incelenmiştir.

Medya-gerçeklik ilişkisi, kuramsal yaklaşımlarda farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Liberal yaklaşım açısından medya gerçekliğin kavranmasında ve aktarılmasında bilimsel metotları kendine kılavuz edinmiştir. Nasıl ki pozitivist bilim anlayışının araştırmacıdan beklentisi değer yargılarından arınarak, bilim anlayışının araştırmacıdan, değer yargılarından arınarak gözlenebilen gerçekliğin bilgisine ulaşmak idiyse, gazeteciden de beklenen siyasi yanlılığından arınıp olay-

ları habere dönüştürmesidir (İnal, 1996: 16). Daha açık bir deyişle, liberal yaklaşım içinde medyanın gerçeği bozmadan, değiştirmeden, çarpıtmadan verebileceğine dair bir anlayış ortaya konulmaktadır. Buna karşılık Marksist yaklaşım içinde haberin sağladığı imajların ve tanımların siyasal ve ekonomik yönetici gruplarca biçimlendirilmesi nedeniyle ön yargı taşıdığını bu nedenle de nesnel bir gerçekliğin bozulmuş ve yanlış yorumlarının görüldüğü belirtilmektedir (akt. Curran vd. 1991: 243). Bu görüşe göre ise haber metinlerinde gerçek, kapitalist sınıf çıkarına uygun biçimde çarpıtılmaktadır. Eleştirel yaklaşıma göre ise, medya toplumsal bilgiyi inşa ederken, belirli anlam ve yorumları tercih etmekte, bunlara dayalı sınıflandırmalar ve düzenlemeler ile belirli gerçekleri içerirken, diğerlerini dışarıda bırakmakta, böylelikle medyanın paylaşılan bir toplumsal fenomeni tanımlamasıyla birlikte, aynı zamanda onun oluşturulmasına da yol açmaktadır (Dursun, 2013: 40). Bir başka deyişle, haber gerçeği temsil eden bir metindir. Bir gazetecinin haber üretim sürecini kimliği yani kendi değer yargıları, çalıştığı medya organının yayın politikası ile sahiplik ilişkisi belirler. Bu belirlenimler çerçevesinde gazeteci gerçeğe ilişkin bazı parçaları seçer, haber metnine dâhil eder ve bazı parçaları dışarıda bırakır (Binark ve Bek, 2010: 173).

Bu çalışmada, haber ve gazetecilik pratikleri eleştirel yaklaşım görüşünden hareketle ele alınmaktadır. Bu görüş doğrultusunda çalışmada, siyasal iktidar ile farklı ilişkiler içinde olan dönemin iki yayın organının, haber yazı ve yorumlarının nasıl bir çerçeve içinden sundukları, olaya ilişkin “gerçeği” nasıl inşa ettikleri, gerçekliği tanımlarken

hangi anlam ve yorumları seçtikleri, neyi ön plana çıkarıp, neyi görünmez kıldıklarını ve iktidar ile olan mesafelerinin bu gerçekliği inşa etmede nasıl bir etki ettiği incelenmiştir. Bu incelemeyi yaparken yazınsal açıdan farklı biçimde oluşturulan metinler olmalarına karşı, değer yargılarını içinde barındırma konusunda birbirlerinden çok da farklı metinler olmadıkları düşünceinden hareketle, haber ve köşe yazıları bir arada incelenmiş, böylelikle haberlerle hâkim kılınmaya çalışılan anlamların / anlamlandırmaların, köşe yazıları ile nasıl desteklediği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırmaya yön veren görüş ise, DP'nin yayın organı olan *Zafer'in* olayın sunumunda hükümetin tanımlama/izah/açıklama veya çerçeveleme biçimlerinden yararlandığı, olayı siyasal iktidarın gerçeklik tanımları ile yorumladığı, tartışmaları da bu sınırlar içinde tutmaya çalıştığıdır. Benzer biçimde, ana muhalefet partisi CHP'nin yayın organı olan *Ulus'un* ise olaya ilişkin farklı tanımlama biçimlerini tercih ettiği ve siyasal iktidarın ortaya koyduğu tanımlama ve çerçeveleme biçimlerini sorgulayıp, gerçekliği farklı yönleriyle sunduğudur.

Kıbrıs Sorununun Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Kıbrıs'ın ülkeler arasında bir soruna dönüşme nedenini anlayabilmek için adanın geçirdiği tarihsel sürece bakmakta fayda vardır. Kıbrıs'a ilişkin ilk bilgiler adanın; Roma İmparatorluğu, Roma ve Bizans halinde ikiye ayrıldığı zaman, Bizans İmparatorluğu'nun içinde Yunanistan ülkesinden ayrı bir birim olarak örgütlendiğine ilişkindir (akt. Gevgilili, 1987: 126)¹. Kıbrıs, 1571 yılında Osmanlı İmparatorluğu tarafından fethedilmesine kadar geçen sürede, farklı egemenliklerin etkisinde kalmış, fetih sonrasında ise, dinsel açıdan Ortodoks² ve İslam, etnik bakımdan da Rum ve Türk kesimlerine³ ayrılmıştır. Osmanlı'nın çöküşüne doğru, İngiltere vekâleten ve geçici olarak adaya girmiş, daha sonra da Lozan Antlaşması'nda Kıbrıs'ın kendilerine katıldığını Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Hükümeti'ne onaylattırımıřtır⁴ (Gevgilili, 1987: 127-131). Bir müddet sonra ise, İngiltere'nin 1925 yılında sömürge ilan ettiği Kıbrıs'ta yaşayan Rumlar, adanın Yunanistan'a katılmasını savunmaya başlamışlar ve bu amaçlarına ulaşabilmek için de örgütlenmişlerdir. Bu durum, Kıbrıs Türk

toplumu tarafından tepkiyle karşılanmıştır. İki ülkenin üniversite öğrencileri çeşitli mitinglerle karşılıklı protestolarda bulunsalar da, Kıbrıs konusu, gerek Türkiye ve gerekse Yunanistan tarafından resmi bir sorun olarak siyasal platforma taşınmamıştır (Albayrak, 2000)⁵.

Hem 1950 yılında iktidara gelen Demokrat Parti'nin (DP) hükümeti, hem de selefi olan Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) hükümetleri, adadaki statükonun devamından yana oldukları için Kıbrıs'ı bir sorun olarak görme eğilimi içinde olmamışlardır. Fakat şu nokta gözden kaçırılmamalıdır ki, DP'nin muhalefet yıllarında konuya yaklaşımı farklıdır. DP sözcüleri, CHP'yi Kıbrıs konusuyla yeterince ilgilenememekle ve önlemlerin yetersizliği nedeniyle ırktaşlarını güvenden yoksun bırakmakla suçlamalarına karşın, 1950'de iktidara geldikten sonra, "Kıbrıs meselesinde tutumlarının ne olacağı" yönündeki bir soruya, Kıbrıs diye bir problem olmadığını söyleyerek, Kıbrıs konusundaki görüşlerinden vazgeçmişlerdir (Bağlum, 1991: 61). DP'nin tutum değişikliğinin gerekçesi olarak Sovyet tehlikesine karşı işbirliği için Yunanistan'la iyi ilişkilere devam edilmesi gerektiği düşüncesi gösterilmiştir (Bağcı, 1990: 101). Adnan Menderes'in Londra Konferansı öncesi yaptığı konuşmada, "hür milletler birliği"nin Yunanistan tarafından zayıflatıldığına işaret eden konuşması, bu düşüncede haklılık payı olduğunu gösterir niteliktedir.

Yunan hükümetinin Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhak davasını, Birleşmiş Milletlere (BM) taşınması sonucunda ise, Türkiye'nin Kıbrıs politikasını değiştirdiği söylenmiştir⁶ (6-7 Eylül Olayları, Fotoğraflar-Belgeler Arşivi, 2005: 289). Yunanistan başvurusunda, BM Beyannamesi'ndeki halkların eşitliği ve kendi kaderlerini kendileri tayin etme prensibinin uygulanması ve 1950 yılında Kıbrıs'ta resmi olmayarak yapılan referandum sonuçları, Kıbrıs'ın eski Yunanlıların yerleşim alanı olduğu ve Yunanistan'ın kültürel etki alanı içerisinde kalmasını, gerekçe olarak göstermiştir. Yunanistan ayrıca, Güney Akdeniz Bölgesi'ndeki siyasi istikrarın İngiltere'nin gösterdiği yumuşamalıktan dolayı da tehlikede olduğu vurgusunda bulunmuştur. Yunanistan'ın bu tezine İngiliz, Türk ve BM delegelerinin sert muhalefetlerine rağmen, konu BM'de tartışılmıştır. Bu görüşmeler sırasında Türk delegesi

Selim Sarper bir konuşma yaparak, Yunan görüşüne karşı çıkmış ve adanın Yunanistan'a verilemeyeceğini savunmuştur (Ceylan, 1996: 21; Eroğul, 1998: 172). Bunun sonucunda, BM konunun görüşülmesini geriye bırakmış, bu durum ise iki hükümet arasında gerginliği artırmıştır (6-7 Eylül Olayları. Fotoğraflar-Belgeler Arşivi, 2005: 289). Yunanistan'dan gelen haberlerin artması ile birlikte de, Türk kamuoyunun da bölgeye dikkati yoğunlaşmış, Rum ve Yunanlılara yönelik olarak bir hassasiyet oluşmaya başlamıştır (*Ayın Tarihi*, 1-17 Temmuz 1955)⁷.

1955 yılının Temmuz ayına gelindiğinde ise, Başbakan Adnan Menderes, kabinesi içinde bir değişiklik yaparak, Fuat Köprülü'y Dışışleri Bakanlığı görevinden almış ve yerine Fatih Rüştü Zorlu'yı getirmiştir. Selefinin, *Yunanistan'ın ve Kıbrışlı Rumların yöneltiği tehditler, baskılar ve yer yer başlayan saldırılar karşısındaki klasik hariciyecilerle yaklaşımı ve szli uyarılarla karmaşık demeçlerle karşılayan bir stratejinin devamından yana olan temkinli tavrına karşın, Zorlu Londra ve Zürih Antlaşmaları'nun temel taşlarının döşenmesi için çalışmalar başlatıp, adada bir Türk Mukavemet Teşkilatı'nın kurulması için adımlar atarak adaya ilişkin aktif bir politika belirlemiştir (Birgit, 2012: 192, 193)⁸.*

Kıbrıs konusuna DP iktidarının başlangıçtaki temkinli yaklaşımı, Türk basını tarafından da benimsenmiş, uzunca bir süre - *Hürriyet* hariç - gazeteler konuya ilgi gstermemiřtir⁹. *Hürriyet* ise avdar'ın deyişiyle, her gün Kıbrıs'ta EOKA'ya bağlı militanların yaptıklarına ve Türklerin nasıl kötü muamele gördüklerine ilişkin haberleri vermiş ve böylelikle Türkiye Makarios, Grivas isimleri ve Enosis sözcükleri gündeme yerleştirmiştir (53). *Hürriyet'in* süreçteki tutumu, 6/7 Eylül olayları sonrası yürütülen soruştırmada tutanaklara ise şu şekilde yansıtılmıştır:

Hürriyet sahibi ve baş yazarı l Sedat Simavi'nin 12 ada Garbi Trakya hakkında açtığı malum kampanya vardır. Bu kampanya, Türk-Yunan dostluğu aleyhine yönetildiği gibi ayrıca Rum vatandaşlar hakkında da Türk eftarına nahoş tesirler yaratıyordu. Kampanya nihayet. Hariciye teşkilatımız ve Hariciye Vekili sayın Fuat Köprülü aleyhine kadar dayanmış ve Sedat Simavi aleyhine dava bile açılmıştır. *Hürriyet'in* açtığı bu

kampanya devam ederken ortada henüz bir Kıbrıs meselesi yoktu (6-7 Eylül Olayları, Fotoğraflar-Belgeler Arşivi, 2005: 289)¹⁰.

Kıbrıs konusu siyasi gündemde önemli bir noktaya taşınunca, *Hürriyet'in* peşi sıra diğer basın organları da konuyu ele almaya başlamışlar ve hatta konuyu gündeme taşımanın ötesine geçip, yönlendirici bir yayın politikası izlemeye başlamışlar, hükümetin de aktif bir siyaset gütmesi gerektiği fikrini sürekli canlı tutmuşlardır (*Cumhuriyet*, "Kıbrıs Meselesi", *Ayın Tarihi*, 1 Temmuz 1955: 105; *Ulus*, "Kıbrıs işi doğru yolda", *Ayın Tarihi*, 7 Temmuz 1955 : 106; *Tercüman* "Yılan Hikayesi", *Ayın Tarihi*, 19 Temmuz 1955: 109).

Kıbrıs konusu İngiliz basınında da yer almıştır. İngiliz basınının Türk tezini destekleyici bir yayın oluşturmasının dışında daha dikkat çekici olan nokta, Kıbrıslı Rumların "komünistler" tarafından yönlendirildiği vurgusudur (*Ayın Tarihi*, 3 Temmuz 1955:100; 9 Temmuz 1955: 100; 12 Temmuz 1955: 101; 21 Temmuz 1955: 102; 22 Temmuz 1955:102). Bu durum, kapitalist Batı toplumlarının mevcut "komünist" algısını ortaya sermesi nedeniyle önemlidir. Dönemin yaygın politik unsurlarından biri olarak tanımlanan "anti komünizm" şu şekilde açıklanmaktadır:

Bu dönemde anti komünizm artık bir devlet politikası olarak uygulamaya ve uygulamaya ilişkin araçlar geliştirilmeye başlanmıştır. Bu dönemde, herhangi bir biçimde komünizme yol açabileceği düşünülen eylem ve düşüncelerin hepsi sistemli bir biçimde kontrol edilmiş, yasaklanmış ve yalnızca devletin değil, bütün bireylerin de bu yönde davranmasını sağlamak üzere bir baskı ortamı oluşturulmuştur (Yıldırımaz, 2012: 48).

Bu noktada anti komünist politikaların oluştuğu merkez olarak tanımlanan ABD'yi ve özellikle de senatör McCarthy dönemini hatırlamakta da yarar vardır. Etkileri ABD ile sınırlı kalmayan bu anlayış şu sözlerle tanımlanmıştır:

1940'lı yılların ortalarından 1950'lerin sonuna kadar süren "cadı avı" ile hem devletin kurumlarının aktif bir biçimde örgütlenmesi sağlanmış, hem de bizatihi toplum komünizme karşı uyanık olması gerektiği yönün-

de çeşitli araçlar yoluyla mobilize edilmiştir. ABD'deki adı Mc Carthysizm olarak adlandırılan bu yöntem benzer şekillerde diğer ÷lkelerde de işlemiş ve hem söylemsel, hem de politik olarak aynı dili kullanmıştır (Yıldırımaz, 2012: 48- 49).

İngiliz basınının olayların "komünist" yönlendirmesi ile ortaya çıktığı yönündeki yayını, antikomünist yaklaşımla bağdaştırılarak değerlendirilmelidir.

Gösteri ve kanlı olayların hızlanması üzerine, adadaki Yunan halkını ezen sömürgeci devlet konumunda rahatsız olan İngiltere, bu durumundan kurtulmak için Türkiye ve Yunanistan'ı bir konferansa çağırımıştır. Türk hükümeti bu daveti hemen kabul etmiş ve davada kararlılığını göstermek için kısa süre sonra da Yunanistan'a sert bir nota vererek, Kıbrıs konusundaki kışkırtmalara son vermesini ihtar etmiştir (Eroğul, 1998: 173). Böylelikle, 1955 yazında Türkiye siyasetinin gündemine, Londra Konferansı'na davet edilmiş olmanın sevinci hakim olmuştur. Kıbrıs konusunun bu kadar yoğun ele alınmasını, DP'nin iç politikadaki yetersizliklerini örtme isteğine bağlayan Ahmad, bu taktiğin işe de yaradığını, çünkü CHP'nin dahi bu dönem içinde muhalefet görevini yürütmediğini, hatta Londra Konferansı'ndan üç gün önce hükümetle dayanışmanın bir işareti olarak iç politika tartışmalarını tek yanlı olarak bir tarafa bıraktıklarını ilan ettiklerini belirtmiştir (66)¹¹.

24 Ağustos 1955 tarihinde Başbakan Adnan Menderes Kıbrıs'a ilişkin açıklamalarda bulunmuřtur¹². Menderes konuşmasında, Türkiye'nin Türk- Yunan dostluğuna önem atfettiğini, bu nedenle Yunanistan'ın Kıbrıs politikasına suskun kalındığını ifade etmiştir. Yunanistan'ı "hatasından döndürme" amacıyla bu açıklamayı yaptığını belirten Menderes, Yunanlıların "durup dururken türettikleri" bu sorun ile sadece Türkiye ve Yunanistan'ın değil, tüm dünyanın başına dert açtıklarını, *hür milletler camiasını* zaafa uğrattıklarını ifade etmiştir. 28 Ağustos'ta Kıbrışlı Türklerin katledileceğine ilişkin haberlere de değinen Menderes, İngiliz hükümetinin sorumluluğunu yerine getirmemesi halinde, "masum, hareketsiz ve silahsız" kalan Kıbrışlı Türklerin savunmasız bırakılmayacağını söylemiştir. Kendi kaderini kendi

tayin etme konusunu da değinen Başbakan, nüfus çoğunluğuna göre herhangi bir bölgenin kaderinin tayin edilmesi prensibinin uygulanmasının mümkün olmadığını, ülkelerin sınırlarının sadece ırka dayanarak çizilemeyeceğini, coğrafi, siyasi, iktisadi ve askeri gibi çeşitli etkenlerin tesirinde ve tarihi hadiselerin gösterdiği yönde çizilmesi gerektiği üzerinde durmuştur. Bir nüfus topluluğunun bir ülkeye ilhak etmediği zaman mutsuz olacağı yönündeki görüşleri doğru bulmadığını belirten Menderes, Türkiye’de yaşayan Rum vatandaşların mutluluğunu örnek göstermiştir. Başbakan, Yunanlıların Türkiye’yi işgalini hatırlatarak, Yunanistan’ı “irredantizm” ile suçlamıştır. Konuşmasında adanın Türkiye için jeopolitik önemine değinen Menderes, adanın mevcut durumunda bir değişiklik olması halinde, “etnik” esaslara değil, daha mühim ve esaslı olan hakikat ve dayanaklara göre tartışılması ve Türkiye’nin durumunun göz önüne alınması gerekliliğini vurgulamış ve sözlerini “bu memleketin Kıbrıs statükosunda bugün ve hatta yarın için memleket aleyhine olabilecek bir değişikliğe katiyen tahammülü yoktur” ifadesiyle tamamlamıştır (*Ayın Tarihi*, 261; Ceylan, 1996: 80-88).

Başbakanın konuşmasının Londra Konferansı’na katılacak olan Türk heyetinin pozisyonunu sağlamlaştırma amacı taşıdığı ve konuşmanın “en provoke edici” haberleri arayan gazetecilerin önünde gerçekleştirilmesinin de, Menderes’in konuyu iç politikada kullanmak isteği ve destekçi toplama stratejisi olduğu, böylelikle gazeteleri okuyanlara ya da bir başka kaynaktan konuşmayı dinleyenlere “Yunanlılar çok ileri gitti ve onları durdurmak için bir şeyler yapmak lazım” mesajını verdiği belirtilmiştir (Ceylan, 1996: 28-29). Buna karşılık, Menderes Yassıada mahkemesindeki savunmasında, o günlerde katliam söylentilerinin yer aldığını ve böyle bir şeyin olması halinde her şeyin çok kötü hale geleceğini, bu sebeple Yunanistan’ı ikaz etmek ve Londra’ya gidecek olan heyeti de desteklemek gerektiğini düşündüğünü, nutku *tahrir* maksadı ile değil, aksine çıkabilecek mühim hadiseleri önlemek için söylediğini ifade etmiştir (akt. Dosdoğru, 1993: 115-116).

Muhalefet partileri Başbakanın konuşmasına destek vermişlerdir. CHP Genel Başkanı İsmet İnönü ve CMP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı, dış politikadaki bu önemli gelişme karşısında, iç politikada da

birlik ve beraberlik gösterileceğini vurgulayan mesajlar verirlerken, Kıbrıs Türktür Cemiyeti Genel Başkanı da, hem Başbakanın verdiği nutuktan, hem de muhalefetle iktidarın tutum birliğinden duyduğu hoşnutluğu belirtmiştir (Armaoğlu, 1963: 134- 137)¹³. Dönemin basını da Başbakan'ın konuşmasına destek vermiştir. Basında, Başbakanın konuşması ile Türk tezinin haklılığına bir kez daha temkinli ve samimi bir biçimde işaret ettiği ve Yunanistan'a da sorumluluk ve görevleri hatırlattığı görüşleri ağırlık kazanmıştır (*Yeni İstanbul*, M. Mermi, *Ayın Tarihi*, 26 Ağustos 1955: 181; *Hürriyet*, şükrü Kaya "Samimi bir hasbıhal ve ciddi bir ihtar", *Ayın Tarihi*, 26 Ağustos 1955: 182; *Ulus*, A.ř.Esmer, *Ayın Tarihi*, 28 Ağustos 1955: 187; *Cumhuriyet*, Ömer Sami Coşar, "İşte biz işte onlar", *Ayın Tarihi*, 28 Ağustos 1955:186).

Londra Konferansı

Türk Heyeti konferanstan önce İngiltere Dışışleri Bakanıyla bir ön görüşmede bulunmuş ve burada Yunanlılara verilebilecek olası hiçbir tavize onay vermeyeceklerini kararlılıkla vurgulamışlardır. Bunun ardından Fatin Rüştü Zorlu, görüşme ve Londra'daki hava hakkında durumu Menderes'e detaylı olarak şifreli bir telgrafla bildirmiştir (Demir, 2007: 40). Bu şifreli telgrafta, Türk tezinde direnileceğini taraflara kabul ettirmek için Başbakanın ilgililere emir vermesinin faydalı olacağı belirtilmiştir (akt. Demir, 2007: 41). Bu telgraf üzerine, DP hükümetinin İngiltere'deki konferansta, tarafları "kamuoyunun büyük baskısı altında olduklarına ikna etmek ve böylelikle ellerini güçlendirmek için bir protesto mitingi düzenledikleri iddia edilmiştir (Demirel, 2011: 258; Eroğul, 2003: 126)¹⁴.

Londra Konferansı'nda ülkeler adanın hukuki statüsü bakımından değişik teklifler öne sürmüşlerdir. İngiltere, Doğu Akdeniz ve Orta Doğu'daki stratejik çıkarları nedeniyle ada üzerindeki egemenliğini sürdürmekten vazgeçmemiş, fakat Kıbrıs'a muhtariyet vermeyi kabul etmiştir. Yunanistan ise, adanın kendilerine katılmasını sağlayabilmek için ada halkına kendi kaderlerini tayini hakkının tanınmasını istemiştir. Türkiye ise, adada statükonun sürdürülmesini ancak bunda bir değişiklik söz konusu olacaksa, adanın Türkiye'ye iade edilmesi görü-

şünü savunmuştur (*Aydın Tarihi*, 5 Eylül 1955: 158; Bağcı, 1990: 108, Birgit, 2012: 193; Çelik, 1969: 190).

Londra Konferansı, Türk basını tarafından yakın bir şekilde takip edilmiş, görüşmelerde yaşanan gelişmeler ve ortaya sürülen fikirler gazetelerde ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır. Yunanlıların “haksızlığı”, Türklerin “haklılığı” üzerinde yoğunlaşan yazılarda, İngiltere’nin Türkiye’nin yanında yer aldığı ifadeleri ile Rumların gerçekleştirdiği terör olaylarının ardında *komünistlerin* bulunduğu vurgusu öne çıkmıştır. Bunun dışında bazı gazetelerde Türkiye’ye yönelik girişilecek her türlü kötü plana Türklerin cevap vereceği sözleri yer almıştır (*Cumhuriyet*, Ömer Sami Coşar “Yunan Manevrası”, *Aydın Tarihi*, 1 Eylül 1955:176; *Yeni İstanbul*, M. Mermi, “Kıbrıs Konferansı”, *Aydın Tarihi*, 5 Eylül 1955: 184; *Hürriyet*, Şükrü Kaya, “Türkiye’nin Davası”, *Aydın Tarihi*, 3 Eylül 1955: 178; *Milliyet*, “Türk tezi şaheserdir”, *Aydın Tarihi*, 3 Eylül 1955: 176; *Ulus*, A. Ş. Esmer, “Londra Konferansında”, *Aydın Tarihi*, 3 Eylül 1955: 179). Londra Konferansı dış basında da ilgi görmüştür. Dış basında genel eğilim, yaşanan terör hareketlerinin Yunanistan’ı haksız konuma düşürdüğü, ısrarcı tutumlarının müzakereleri zorlaştırdığı, buna karşın Türk siyasetçilerinin daha mantıklı ve makul bir yol izlediği yönünde olmuştur (*Daily Mail*, *Manchester Guardian*, *Times*; *Aydın Tarihi*, 2 Eylül 1955, 154; *Daily Mail*, *Time and Tide*, *Aydın Tarihi*, 3 Eylül 1955: 155).

Konferans bu tartışmalar etrafında sürerken, Selanik’ten Atatürk’ün evine bomba atıldığına ilişkin bir haber gelmiştir. Dönemin Dışişleri Genel Sekreter Yardımcısı Melih Esenbel, toplantının yarıda bırakılmasına neden olan telefon görüşmesini şu şekilde anlatmıştır:

Evvela ben konuştum Fatin Bey’le. Diyor ki, “Bu yürümüyor. Yunanlılar mukavemet ediyorlar. Hiç değilse moratoryum¹⁵ yapalım. Ne biz, ne Yunanistan bunu milletlerarası foruma getirsin. Beş sene uyutalım. Teklif bu. Moratoryum teklifi”. Menderes aldı telefonu. Ona tekrarladı. Zorlu, birdenbire kızdı. Çok kızdı. “Fatin Bey, ne söylüyorsunuz. Bu artık milledin sorunu olmuştur. İstanbul yanıyor, ben ne moratoryum kabul ederim, ne de başka bir şey kabul ederim. Terk edin gelin konferansı” dedi (Bağcı, 1990: 109, Birand vd., 1999: 110).

Bu görüşmenin sonrasında, konferans bir sonuca varmadan dağılmıştır. Yaşanan bu gelişme; Türkiye'nin Kıbrıs meselesinde sesini duyurmak için yakalamış olduğu fırsatı değerlendirmek için avantajlı olduğu bir anda, çıkan olaylar nedeniyle Türkiye'nin imajının sarsılması olarak yorumlanmıştır (Irkıatal, 2012: 197).

6-7 Eylül Olaylarının Ortaya ıkışı ve Gelişimi

6-7 Eylül 1955 tarihinde yaşananlar, araştırmacılar tarafından farklı Şekillerde tanımlanmıştır. Olayları ayrıntılı bir biçimde ele almadan evvel, bazı değerlendirmelere göz atmak faydalı olacaktır. Tevfik avdar, 6-7 Eylül olaylarının sonuç itibarıyla başta Rumlar olmak üzere azınlıkların g etmesi sebebiyle İstanbul'un yüzyıllardır sürüp-giden çok kültürlü mozaiğini sona erdirdiğini ifade ederken (2000: 57)¹⁶; benzer bir diğer görüş ise, olayın Kıbrıs sorunu ile ilişkilendirilmesi gayretlerine karşın, esasında bu olayların 20'li yıllardan bu yana gayri Müslimleri kovmak üzere girişilen çabaların sürdürülmesi için bir fırsat oluşturduğu ve Trakya Yahudileri olayında olduğu gibi, gayrimüslimlerin taşınabilir ve taşınmaz mallarına zarar verilmesi suretiyle ülkeyi terk etmeye zorlanmaları olduğu belirtilmiştir (akt. Güven, 2005: 140). Hüseyin Bağcı, 6-7 Eylül 1955 olaylarının o zamana kadar başarılı bir yönetim gösteren DP için ilk büyük Çok olduğunu ve bu olaylar sonrası ülkenin sevilen Başbakanının popülerliğini yitirmeye başlayıp, aydınların ve subayların Menderes Hükümeti'nin politikasına karşı olumsuz tepkilerinin artmaya başladığını belirtmektedir (1990: 110). Sina Akşın ise, 6/7 Eylül olaylarını Tan olayı gibi fakat çok daha geniş çapta ülkemizde devletin hukuk dışına çıkmasının üzücü bir başka rneği olarak tanımlamıştır (234). Ahmad ise, 6/7 Eylül İstanbul olaylarını, Türk kentlerindeki bastırılmış gerilimlerin açığa çıkması olarak nitelemektedir (66).

6/7 Eylül günü yaşananları kısaca şu Şekilde özetlemek mümkündür. 1955 yılının Eylül ayında Kıbrıs konusunu görüşmek üzere toplanmış olan Londra Konferansı sırasında, 6 Eylül günü Selanik'teki Atatürk'ün doğduğu eve Yunanlılar tarafından bomba atıldığı yönünde gelen haber zerine İstanbul, İzmir¹⁷ ve Ankara'da¹⁸ olayı protesto

için toplanan grupların, Rum azınlıklar başta olmak üzere diğer azınlıklara ve Türklere karşı 7 Eylül gününün erken saatlerine kadar gösterdikleri türlü şiddet hareketleridir.

Olayların gelişimine ilişkin olarak kaynaklarda şu bilgiler yer almıştır. Olayın başlangıç noktası, Anadolu Ajansı'nın haberi radyoya vermesi ardından İstanbul ve Ankara radyolarının öğlen bültenlerinde Atatürk'ün evinin bombalandığı haberini duyurmasıdır (6-7 Eylül Olayları. Fotoğraflar-Belgeler Arşivi, 2005: 337; Birgit, 2012: 195)¹⁹. İstanbul Radyosu Dış Haberler servisinin ikinci bülteninde olay şu sözlerle duyurulmuştur: "Selanik'te menfur bir tedhiş hadisesi", "Selanik'te Aziz Atatürk'ün doğduğu ev ile Türk Konsoloslugu binası arasındaki bahçede saat gece yarısını dört gece bir bomba patlamış ve bu infilak neticesinde Aziz Atatürk'ün doğduğu evin pencereleriyle Konsoloshanenin camları hasara uğramıştır. İnfalak esnasında da insanca zayıat olmamıştır. Yunan polisi tahkikata başlamış ve daha sıkı emniyet tedbirleri almıştır. 5 şüpheli şahsın tevkif edildiği bildirilmektedir. Yunan Hükümeti Dahiliye Vekili basına verdiği beyanatta "bu işi hakiki bir Yunanlının yaptığını zannetmiyorum demiştir" (6-7 Eylül Olayları. Fotoğraflar-Belgeler Arşivi, 2005: 256)²⁰.

İlerleyen saatlerde ise, *DP milletvekili* Mithat Perin'in sahip olduğu *İstanbul Ekspres* ikinci bir baskı yapıp, olayı bütün İstanbul'a duyurmuştur (akt. Ceylan, 1996: 43-44)²¹. *İstanbul Ekspres'in* baskısına dair bazı soru işaretleri vardır. Radyo, haberi 13:00'de geçmiş, *İstanbul Ekspres* ise 13:30'da baskıya hazırlanmıştır. Mithat Perin'in 16:30'da bütün kopyaların dağıtılmış olduğu yönündeki ifadesi (Akt. Ceylan, 1996: 43-44) ile dönemin teknolojik koşulları göz önüne alındığında baskının daha evvelce hazırlanmış olma ihtimali akla gelmektedir. Benzer düşünce, Yılmaz Karakoyunlu'nun, *Güz Sancısı* romanında da, "İstanbul Ekspres gazetesi öğle baskısında son haberi vermek için bekletilmiş; sonra gelen habere göre önceden hazırlanmış kalıplar baskıya verilmişti" sözleriyle de ima edilmiştir (154). Aynı kuşku Orhan Birgit'in anılarında da yer almaktadır:

Dışarıdan gazete satıcısı çocukları "yazıyor, Atatürk'ün evinin bombalandığını yazıyor" diye bağırarak, İstanbul Ekspres adlı akşam gazetesini

sattıklarını duyuyorduk. Haber gazetesinin ikinci baskısıyla verilmişti. Gazetecilikte şimşir olarak adlandırılan ve o donemin tekniği içinde sayfalara ancak çok olağanüstü durumlarda konulan başlıklar hazırlanmıştı. Oyle bir hazırlığın arkasında nelerin gelebileceğini bilmek zordu”(195).

Haberin duyulması uzerine Kıbrıs Turktur Cemiyeti²² bir beyanname yayınlamıştır. Cemiyet olayı, “bardağı taşıran son hadise” olarak gormüş ve “bugüne kadar gosterilen sabrın artık gosterilmeyeceği”ni duyurmuştur. Ayrıca, Yunan Hukümeti ve basınının, bu olayı destekleyenlerin, “akıllarını başlarına almadıkları” takdirde, 1922 yılını golgede bırakacak şekilde Turkleri karşılarında bulacağı, Kıbrıs’ın her zaman Turk kalacağı bunun aksini duşunenin bunu çok *pahalıya odeyeceği* tehdidi yoneltirmiştir (Armaoğlu, 1963: 159)²³. Cemiyetle ilgili olarak dikkat çeken diğer nokta ise, Kıbrıs’taki Turk Cemiyetinin başkanı olan Dr. Fazıl Kucuk’un İstanbul’daki Kıbrıs Turktur Cemiyeti başkanı Hikmet Bil’e gonderdiği soylenen mektuptur. Bil’in de inkar etmediği soylenen mektupta, “Turkiye’de Rumlar aleyhine bir hareketin yapılmasının Kıbrıs’taki Turklerin durumunu korumak bakımından faydalı olacağının” belirtildiği ve bu bilginin “ok gizli kaydıyla” şubelerine gonderildiğinin yazdığı ifade edilmiştir (6-7 Eylul Olayları. Fotoğraflar-Belgeler Arşivi, 2005: 290). Buna ek olarak olayların yaşandığı gun, Kıbrıs Turktur Cemiyeti başkanı Hikmet Bil ile Başbakan Adnan Menderesin olayların onesinde kısa da olsa goruştukleri iddiası da soz konusudur (Birgit, 2012: 194).

Yapılan açıklamalar sonrası, universite gençliği Selanik’te gerçekleşen bombalama olayını protesto için sokaklarda toplanmış ve daha sonra halkın da katılımıyla bir kınama toplantısı duzenlenmiştir (Akşın, 1998: 234; Birand vd., 1999: 109; Ceylan, 1996: 47-48, Guzel, 1997: 163)²⁴. Fakat protesto amaçlı bu “masum” toplantı yerini, profesyonel bir eylem sonucu, yakma ve yağmalama hareketlerine bırakmıştır (Demir, 2007: 59-60)²⁵. Protestonun yıkıma donüşme hali kaynaklarda şu şekilde anlatılmaktadır:

Kışkırtıcılar, oğunlukla Turk bayrakları ile Ataturk ve Celal Bayar’ın bust ve fotoğraflarından oluşan donatılara sahipti. KTC’nin rozetlerini dağıtıyor ve halkı kendi dukkanlarına, evlerine ve arabalarına Turk bay-

rağı ile işaret koymaya çağırıyorlardı²⁶. Göstericiler halkı tahrik için ya Kıbrıs sorununu kullanıyor ya da halk arasında mevcut olan gayrimüslim antipatisini körüklüyordu. Bunun yanında kahvehanelerde oturan erkeklerin doğrudan saldırılara katılması talep ediliyordu (Güven, 2005: 14-15).

Olaylara ilişkin soruşturma raporunda ise, ilerleyen saatlerde, ellerinde kırıcı, kesici, yıkıcı alet ve araçlar bulunan “işçi kitlelerinin” kamyonlarla geldiği ve menkul ve gayrimenkul mallara zarar vermeye başladıkları bilgisi düşülmüştür (6-7 Eylül Olayları. Fotoğraflar-Belgeler Arşivi, 2005: 292). Olaysız başlayan mitingi, provoke ettiği ileri sürülen grubun kimliğine ilişkin bilgiler çelişse de, bu kişilerin işlerinin bir şekilde kolaylaştırıldığı nettir²⁷. Özel arabalar, taksi ve kamyonların yanı sıra otobüs, vapur ve hatta askeri araçlardan oluşan bir ulaşım ağı sayesinde, failerin aletlerinin kent içinde ulaşımının garanti altına alındığı, bu şekilde kolaylıkla hedefleri bulduğu ve bütün kente saldırılarını başarılı bir biçimde gerçekleştirdiği belirtilmiştir (akt. Güven, 2005: 18). Emniyet güçlerinin bir müddet olaylara müdahale etmedikleri yönündeki görüşler de (akt. Güven, 2005: 20; Bağcı, 1990: 11; Dinamo, 1971: 35)²⁸ yine bu yönde değerlendirilmelidir.

Ayrıntılara baktığımızda, daha olaylar yaşanmadan evvel, emniyet güçlerinin azınlıklılara yönelik bir saldırı olacağına istihbaratı içinde olduğunu ve hatta buna karşı tedbirler alınmaya çalışıldığı görülmektedir (6-7 Eylül Olayları. Fotoğraflar-Belgeler Arşivi, 2005: 252, 290). Valiliğin “olası” olayları önlemek adına aynı gün Birinci Ordu Müfettişliğine bir yazı gönderdiği de bilinmektedir. Yazıda, olay Atatürk’ün evinde bir bomba patladığı ve konsolosluğa da saldırılar olduğu, bundan dolayı da “Rum işyerlerine herhangi bir saldırı olmasının çok kuvvetli olduğundan”, Beyoğlu, Şişli, Beşiktaş’ta meydana gelecek olayları önlemek üzere hiçbir makamdan izin veya emir almaya gerek olmadan her an harekete hazır taburların bulunmasını ve bu taburların komutanlarına ulaşılacak numaraların bildirilmesi istenmiştir (6-7 Eylül Olayları. Fotoğraflar-Belgeler Arşivi, 2005: 255, 301). Bunun dışında, Beyoğlu Emniyet Amirî’nin daha saat 15.00 dolaylarında bazı topluluklar ve hareketler görüldüğüne dair Vali’ye

bilgi verdiği, bunun üzerine, emniyet m¼d¼r¼n¼n bizzat bahsi ge¼en yeri denetlediği “nemli bir Şey olmadığı gereken tedbirlerin alındığı ve emirlerin verildiği” bilgisini ulaştırdıkları, Beyoğlu Emniyet Amirinin bunun üzerine bir kez aynı uyarıyı yaptığı bilgisi karşımıza ¼ıkmaktadır (6-7 Eyl¼l Olayları. Fotoğraflar-Belgeler Arşivi, 2005: 292).

Emniyet g¼¼lerinin olayların b¼y¼mesini engellemedeki yetersizliklerinin “olayların bir anda olması” ya da “istihbarat zafiyeti” ile a¼ıklanamayacađı, 800 yaka sayılı komiser yardımcısının, Londra Konferansı’ndan hemen sonra karakollarda s¼rekli nöbet döneminin başladığını, yani valiliğin elinde g¼n¼n her saati i¼in yeterli g¼venlik g¼c¼ olduğu yn¼ndeki ifadesi²⁹ ile daha net hale gelmektedir. Benzer bir bi¼imde, 1008 yaka sayılı polis memurunun olay gecesi amirlerinin “yağmacılığı önleyin başka bir Őeye karışmayın” yn¼ndeki sözlerini (Birgit, 2012: 216) ifadesinde dile getirmesi o gece olayların “¼ıđırından” ¼ıkmasına emniyet g¼¼lerinin göz yummalarının bir başka göstergesidir. Vali’nin bu denli “¼aresiz” kaldığı bir anda, o sırada İstanbul’da bulunan Cumhurbaşkanı ve Başbakanın Ankara’ya gitmek üzere hareket etmeleri de ilgin¼ bir karar olarak karşımıza ¼ıkmaktadır³⁰.

M¼kerrem Sarol’dan gelen telgraf sonrası, İstanbul’a geri dönmeye karar veren h¼k¼met yetkilileri, dn¼ř yolunda sıkıyönetim ilan edileceğini bildirmişlerdir (Birand vd., 1999: 110-111). 6 Eyl¼l 1955 g¼n¼ h¼k¼metin ilan ettiği rfi idare tebliği Şu Őekildedir:

Başvekaletten tebliğ edilmiştir. Selanik’te Atat¼rk’¼n doğduğu eve ve konsolosluğumuza tecav¼z¼ vesile ittihaz, vatandaşları birbirine karşı tahrik ve memleketin y¼ksek menfaatlerine aykırı olarak h¼k¼met kuvvetlerinin tebliğine karşı koymak gibi toplu hareketlerde bulunmak, yağmaya ve yangın ¼ıkarmaya teřebb¼s etmek suretiyle girişilen hareket muvacesinde, Teşkilat-ı Esasiye Kanununun 86. maddesine tevfikan(uyularak) İstanbul’da ve İzmir’de rfi İdare ilan edilmiştir. Keyfiyet ehemmiyetle tebliğ ve ilan olunur...(Ayın Tarihi, 6 Eyl¼l 1955: 11; Aydemir, 2000: 187)³¹.

Sıkı yönetimin ilanının ardından yaşananlara ilişkin tablo a¼ıklandıđında, olayın vahameti de ortaya ¼ıkmıřtır. Olaylarda kiliseler, azın-

lıklara ait okul, mağaza, ev ve benzeri yerler tahrip edilmiş; Rumca yayınlanan gazetelerin bürolarına saldırılmış ve özellikle Beyoğlu'ndaki azınlıklara ait dükkânlar yağmalanmıştır. Olaylarda çok sayıda gayrimüslim yurttaş yaralanırken, hayatını kaybedenlerin de olduğu söylenmiştir. Yine İzmir'deki olaylarda da fuardaki Yunan pavyonu, Yunan kilisesi ve konsoloslugu yakılmış, limanda demirli iki Yunan motoru batırılmıştır³² (akt. Ceylan, 1996: 101; Dosdoğru, 1993: 100; Güzel: 997: 163)³³.

Olayların siyasiler ve dönemin basını tarafından nasıl tanımlandığına geçmeden evvel 6-7 Eylül olaylarının fazla dillendirilmeyen diğer yönü de ele alınmalıdır. Buna göre, gecenin ilerleyen saatlerinde olaylar Kıbrıs meselesi ve Rum düşmanlığından çıkmış ve tepki, etnik kökeni fark etmeksizin "zenginlik ve refah" içinde yaşayan herkese ve herkesin malına dönüşmüştür. Bu durum, olay sonrası yürütülen soruşturmada da gündeme gelmiş, soruşturma tutanağına şu sözler geçirilmiştir: "... bazı hususi otomobiller, sahibinin Türk veya Rum olduğu tetkik ve tespit edilmeden (biz açız, sizler hala binlerce liralık otomobillerinizle geziyorsunuz) sözleriyle yakılmış ve tahrip edilmiştir" (6-7 Eylül Olayları. Fotoğraflar-Belgeler Arşivi, 2005: 292).

Olaydan kısa bir süre sonra kaleme aldığı başyazıda, Hüseyin Cahit Yalçın da sınıfsal bir tepkinin yaşandığına işaret etmiştir. Yalçın, olaylarda evlere ve mallara saldıranların içlerindeki varlık, zenginlik ve refah kinlerini dışa vurduklarını, bu kitlenin bombalama hadisesinden dolayı Yunanlılara değil, zengin olan ve refah içinde yaşayan bütün kesimlere saldırdıklarını yazmıştır. Bu nedenle sorun siyasi değil, toplumsaldır ve "darlığın ve mahrumiyetin, varlığa ve bolluğa karşı köpürmesidir" ("En Tehlikeli Cephe", *Ayın Tarihi*, 14 Eylül 1955: 98)³⁴.

Bir başka görüşe göre de o gece yaşananların tepkisi "zenginliğe" dir:

Katılan kalabalık gruplarının sosyo-ekonomik bakımdan oldukça alt tabakalara mensup insanlardan teşkil olmalarından ileri gelen bir servet düşmanlığıyla, olayların başlamasından kısa süre sonra, sadece Rumlara değil aynı zamanda Türk ve diğer azınlıklara ait olan taşınmazlara da

saldırdıkları görülmüştür. DP hükümetinin izlediği liberal ekonomi politikaları sonucunda kendisine vaat edilen refah ve mutluluğa kavuşamayan geniş insan kalabalıklarının zengin kesimlere karşı içlerinde besledikleri sevgisizlik ve düşmanlık, bu olaylarda açığa çıkma fırsatı bulmuştur. Yine Türk mülklerine verilen zararların zenginlikle doğru orantılı olduğu görülmektedir (Babaoğlu, 2012: 63).

Erik Jan Zürcher'in deyişiiyle de, olayların "gecekondu ahalisinin servete genel bir saldırısına dönüşmesi" (336) ya da daha açık bir deyişle, DP iktidarının ekonomi politikalarının artık kendini iyice hissettiren olumsuzluklarına karşı halkın tepkisidir ki bu durum artık DP milletvekilleri tarafından dahi dillendirilir hale gelmiştir. 1955 Kasım'ında Menderes yurt dışındayken, DP Meclis Grubu'nda ilk kez dört saat süren alışılmamış bir gizli oturumda, DP'li Emrullah Nutku şunları söyleyebilmişti: "Bu memlekette herkes aynı fedakârlığı yaparsa bir kalkınma olabilir. Fakat bir taraftan halktan fedakârlık istenirken, diğer taraftan her gün beş on milyonun doğuşu halka ızdırap vermektedir" (akt. Gevgilili, 1987: 108). Nutku'nun konuşmasında işaret etmiş olduğu toplumdaki adaletsizlik ve eşitsizlikten doğan acı, iki ay öncesinde sokakta atılan sloganlarını açıklar niteliktedir.

Ali Gevgili de DP'nin ekonomi politika anlayışının sonuçlarına dikkat çekmiştir. Yazara göre, Batı'nın eliyle ithal edilen ekonomik yapı ve tüketim alışkanlıkları, alt yapı açısından hazır olmayan bir ülkeyi bunalıma sürüklemesi kaçınılmazdır ve bu durum kentlerin eski ve yeni sahipleri arasında bir gerilim oluşturmuştur (108-109). Modern burjuvazi ile işçi sınıfının çatışması görüşünü benimseyen Feroz Ahmad da, olayların İstanbul lümpen proletaryasının kentin görelisi olarak lüks ve zenginleri arasında zar zor geçinen köy kökenli ayakkabı boyacıları, hamallar, apartman kapıcıları ve dilencilerin isyanına dönüştüğünü ve ayaklanan bu kalabalığın, "zenginlere acımasız bir düşmanlık" histerisiyle hem Rumların, hem de Türklerin mağazalarını yağmaladığını ifade etmiş, olayların bu görüntüsüyle DP'ye karşı ilk *kitlesel tepki* olarak da okunabileceğine işaret etmiştir (67)³⁵.

Olayların başlangıç anı itibariyle olmasa bile daha sonra “toplumsal eşitsizlik” isyanına dönüştüğü ortadadır. Pek çok görüş de bunu doğrulamaktadır. Olaya ilişkin Tanel Demirel’in “6/7 Eylül olaylarını Müslüman olmayan azınlığı ülkeden uzaklaştırmak saikiyle hükümet tarafından planlanmış bir harekât görmek abartılı olur. Ufak çaplı bir protesto gösterisi düşünülürken kontrol kaybedilmiş, popüler milliyetçi tahayyülde içimizdeki “öteki” olarak resmedilen gayri Müslimler ekonomi sıkıntıları derinden hisseden yeni kentli alt tabakanın hedefi olmuştur. Hükümetin sorumluluğu, olayları öngörmemesi ve emniyet tedbirleri yoluyla önleyememesinde aranmalıdır” (259) yönündeki değerlendirmesi ise çalışmanın yaklaşımını özetler niteliktedir. Fakat şunun da belirtilmesinde yarar vardır. Olayın sınıfsal eşitsizlikler boyutunda ele alınmasındaki ortaklık, olayların komünizm ile bağı kurulduğunda bozulmaktadır. Daha açık bir deyişle, 6-7 Eylül protestolarını, DP’nin ekonomi politikalarının sınıflar arasında eşitsizlikten doğan bilinçli bir eylem olarak görülmesi ile yaşanan ekonomik bunalmının “komünizme” fırsat yaratması nedeni ile eleştirilmesi aynı anlamlandırma biçimlerinin ürünleri değildir. Net bir biçimde şunu ifade etmek mümkündür ki, bazı muhalif görüşlerce DP, komünist görüşe göz açtırmadığı için değil, komünizmin oluşmasına olanak verdiği için eleştirilmektedir.

ABD başta olmak üzere Batılı kapitalist ülkelerde hâkim olan “komünizm” algısı Türkiye tarafından da benimsenmiştir. Türkiye’de o dönem hâkim olan “antikomünizm”in bir toplumsal kontrol mekanizması olarak oluşturulduğu, toplumsal alanın her aşamasını belirleyecek bir söylemsel yaygınlığa kavuştuğu ve korkulması gereken unsurlar olarak tanımlandığı söylenmiştir (Yıldırım, 2012: 48). Tanıl Bora ise, komünizm “mülkiyeti tanımayan, dini inkâr eden, insanları köleleştiren, zalim bir rejim, hem de 93 Harbi’nden beri Osmanlı’nın yok olma kaygısının müsebbibi sayılan ezeli düşman Rusya’nın (Moskof!) Türkiye’ye yönelik tehdidinin maskesi olarak gerçekten azametli bir tehlikeyi temsil eder” (14) sözleriyle bahsedilen korkunun hangi unsurlara dayandığını ortaya koymuştur. Oluşturulan bu korku ve tehlike ile ne amaçlandığı, konumuzla ilgili ciddi ipuçları taşıyan şu sözlerle ifade edilmiştir:

Antikomünizm toplumun geneline yaygınlaştırılıp “korku” üzerinden beslenen bir genel kabul haline gelmesi için öncelikle vatandaşların “tehlikeli bir dönem” içerisinde yaşadığı kanıtlanmalıdır. “Tehlike” ispatlanmalıdır ki, tehlikeye karşı alınacak önlemlere karşı kitleler bir kısm özgürlüklerinden feragat etmeye gönüllü olsunlar. İnsanların bütünü ilgilendiren bir tehdit ancak onların “yaşam tarzına” karşı yürütüldüğü zaman gerçek olabilir. Anti-komünist söylemlerinin hepsinde her nasıl tanımlanırsa tanımlansın toplumun yaşam tarzına bir saldırı olduğu ispatlanmak istenmiştir. Refah, statü ve güç ilişkileri ekseninde tanımlanabilecek olan mevcut sosyal ve politik düzenin temellerine yönelik bir saldırı hiyerarşinin neresinde olduğuna bakmadan bütün herkeste huzursuzluk ve güvensiz bir gelecek endişesi yaratacaktır (akt. Yıldırım, 2011: 50).

Türkiye’nin de “Rus korkusu” ve “komünizm tehlikesi”ni içsel-leştirerek, sol görüşlü kişileri cezalandırmaya gitmesi, ABD ve diğer müttefiklerinin nazarında ivedilikle yardım edilmesi gereken ülke konumuna girmek (Öztañ, 2012: 87)³⁶ isteği ile açıklanmıştır. Fakat bu noktada, Sovyetler Birliği’nin Mart 1945’te Ankara’ya verdikleri nota ile 17 Aralık 1925 antlaşmasını Bođazlar’da Montreux rejiminin değiştirilmesi ve Dođu sınırlarının kendi lehlerine yeniden gözden geçirilmemesi halinde uzatmayacaklarını bildirmelerinin de (Eroğul, 1998: 21) Türkiye’nin Batı’ya, özellikle de ABD’ye yakınlaşmasını hızlandırdığının gözden kaçırılmaması gerektiği düşünölmektedir.

1950’lerden önceki dönemde de var olan, fakat DP iktidarı ile daha da artan hatta Cem Eroğul’un deyişiyle ideolojik mücadele de “bir isteri derecesine vardırılan” (106) antikomünizm, 6/7 Eylül olaylarının anlamlandırılmasında başat düşünce kılınmıştır. DP hükümeti, 7 Eylül günü sıkıyönetim ilan ederek, gece saat 23: 00-05.00 arası sokağa çıkma yasağı koymuş (*Ulus, Zafer*, 7, 8 Eylül 1955), ardından da bir soruştırma başlatmıştır (Albayrak, 2004: 434). Olayların sonrasında hükümet yaptığı açıklamada olayların faileri olarak “komünistler”i işaret etmiştir. Bunun üzerine 45 kişi tutuklanmış ve olayları provoke etmekten yargılanmışlardır. Tutuklanan kişiler arasında Aziz Nesin, Kemal Tahir, Hasan İzzettin Dinamo, Asım Bezirci, Hulusi Dosdoğru ve Müeyyet Boratav, Can Boratav gibi isimler de yer almıştır. Araştır-

macılar ve olayların bizzat tanıkları olan isimler, çalışmalarında, yapılan tutuklamaların herhangi bir kanıtı dayanmadan yapıldığını ve siyasi polis kayıtlarından gerekli titizlik gösterilmeden alelacele çıkarılıp uygulamaya konulan bu hareketin gayri ciddiliğinin listede yer alan isimlerin bazılarının ölmüş, bazılarının ise o sırada izinli ya da kaçak durumda olmayan askerler olmasından anlaşılacağını ifade etmişlerdir (Akşin, 1998: 234, Albayrak, 2004: 434; Ceylan, 1996: 66; Dinamo, 1971: 10; Dosdoğru, 1993: 41; Eroğul, 1998: 174). 6-7 Eylül olaylarının ardından hükümetin yaptığı açıklama sonrasında kendilerini bir anda hapiste bulan bu isimler, orada bulunma gerekçelerini “hükümetin kendi suçunu başkalarına yükleme komplosu” olarak değerlendirmişlerdir (Dinamo, 1971: 43; Dosdoğru, 1993: 35).

Bu noktada, komplo kavramından hareket ederek, bir başka bağ kurmalı ve antikomünizmin işleyiş biçimlerinden en önemlisinin belirli bir komplonun varlığı üzerinden geliştirilen fikir ve politikalara dayandığı görüşü hatırlanmalıdır. Komploculuk özünde iyi olduğu varsayılan bir yapının, “kötü”ye gitmesinin ardındaki nedenin bu “iyi”nin gerçekleşmesini istemeyen güçler tarafından yürütülen bir kötülük olduğu varsayımına dayanmaktadır. Buna göre, özellikle dış politika söylemlerinde öne çıkan komploculukla beslenmiş bir antikomünizm, dışarıdan desteklenen veya doğrudan “dış güçler”den emir alan bir grubun ülke çıkarları dışında faaliyet göstererek devletin zayıflamasına yol açmaktadır (Yıldırım, 2011: 52). 6/ 7 Eylül olaylarının faillerinin, “komünist”ler olarak işaretlenmesi ve o gece orada “haklı” tepkilerini ortaya koymak isteyen kişilerin “bu güçler” tarafından provoke edildiğine ilişkin açıklamalar bu çerçevede değerlendirilmelidir.

Sıkıyönetim mahkemelerinde yargılanmaya başlayanların, dışarıdan gelen haberler ve gazetelerde yazılan yazılar nedeniyle giderek moralleri bozulmuş ve umutsuzluğa kapılmışlardır³⁷. O dönem bu kişilerin olaylarla ilgisi soruşturma raporlarına şu şekilde yansımıştır:

İstanbul Emniyet Baş Müfettişliğinin 21 Kasım 1955 gün ve 51437 sayılı yazılarına ekli rapor suretinde; bugüne kadar muhtelif ajanlarımızdan alınan bilgileri ve İstanbul Emniyet Müdürlüğü ile yapılan müşterek

tahkikata nazaran vak'a gecesi nümeyiş ve tahribata katılan komünistler mevcuttur. Bunların sayısı 19'dur ve hepsi de tevkif edilmişlerdir. Ancak bu şahısların hadiselerin tertipleycisi oldukları veya muayyen bir kitleyi harekete geçirdikleri, ısrarlı sorgulara rağmen tespit ve tevsik edilememiştir (6-7 Eylül Olayları. Fotoğraflar-Belgeler Arşivi, 2005: 302).

Mahkemeler yaklaşık on ay sürmüştür ve iktidarın "suçlu" ilan ettiği isimler görülen mahkeme soncunda "suçsuz" bulunmuşlardır. Burada merak edilen iktidarın ilk başlardaki ısrarlı tutumunu devam ettirmeyişinin nedeni olmuştur. Konunun iki muhatabı durumu şöyle açıklamışlardır. Dosdoğru, "ıdamı beklerken, beraat gelmesini", iktidardakilerin üzerine bir takım baskıların oluşması ile açıklayarak bu yöndeki görüşünü şu sözlerle ortaya koymuştur:

Yöneticilerin 6/7 Eylül'de Rum kiliselerine, mezarlıklarına ayazmalarına, din adamlarına yapılan çirkin saldırıların Hıristiyan Batı Blokunu derinden etkilediğini, Haçlı seferlerinden kalma düşmanlıkları körüklediğini geç kavradılar. Kolluk güçlerinin ellerini kollarını bağlayıp olaylara seyirci kalmalarını kimsenin aklı almıyordu. Bütün bu olayları daha önceleri köklerini kazıdık diye uluslararası anti-komünist örgütlerinden paralar aldıkları bir avuç fişli komünistin tertipleyip yaptırdığına, Batılıların inanmalarını beklememeliydi. Olaylar hemen hemen dünyanın gözleri önünde olmuştu ve Batı tertipçiler hakkındaki hükmünü vermişti" (37).

Dinamo ise, İnönü'ye bir mektup gönderildiği ve bunun üzerine İnönü'nün Mecliste bu kişilerin salıverilmesi talebini ileri sürmesi ile Milli Emniyetin delile dayanmadan ilk adımda attığı hareketi artık devam ettiremeyeceğini anlamış olması ihtimali birleşince, kendisini ve arkadaşlarını savuran *6-7 Eylül kasırgasının böylece dindiğini* ifade etmiştir (65).

On ay süren hapislikleri döneminde, tutukluların dışarı ile bağlantılarından biri olan gazetelerin çoğu olayları "komünistlerin" tertibi olarak sunmuşlardır. Fakat bu durumu izah ederken gözden kaçırılması gereken, Sıkıyönetimin, "6 Eylül olaylarını komünistlerden başkalarının yaptığı yolunda yazı ve yorumlar yasaktır" yönündeki tebliğidir (akt. Dosdoğru, 1993: 54; Topuz, 1996: 110)³⁸. Türk basınında Sıkıyönetim tebliğinin ve diğer baskıların etkisiyle³⁹, bu yönde haber-

ler çıkması şaşırtıcı değildir. Ancak Kıbrıs'ta yayınlanmakta olan *Hür Söz* adlı bir Türk gazetesi de, 27 Aralık 1955 tarihli sayısında, Atina'da yayınlanmakta olan *Vradini* adlı gazeteye atfen hem son senelerde Kıbrıs'a yönelik hareketlerin ardında hem de İstanbul'daki 6/7 Eylül olaylarının ardında, Yunanistan'da meydana çıkarılan K.K.E adlı gizli bir komünist şebekesinin bulunduğunu yazmıştır (Armaoğlu, 1963: 155-156)⁴⁰. Bu, durum yalnızca tebliğin belirleyiciliği ya da baskılarla açıklanmasının yetersizliğini gözler önüne sermektedir. Bu haber, dönemin “popüler faili” olarak komünistlerin benimsenmesinin ya da bu görüşün egemen kılınmaya çalışılmasının ve bunun siyasi tarafgirliklerden bile aşkın bir hal aldığı merkezinde ele alınmalıdır. Benzer bir biçimde CMP'nin de, 7 Eylül'de yayınladığı bir bildiriye, hareketleri kanunsuz olarak nitelendirdiğini ve kınadığını, olayları “bir komünist tertibi” olarak gören 7 Eylül günlü hükümet bildirisindeki görüşü aynen paylaştığını belirtmiş olması da (akt. Armaoğlu, 1963: 164) bu düşüncemizi destekler niteliktedir⁴¹.

Sıkıyönetim süresinin belirlenmesi için toplanılan 12 ve 13 Eylül 1955 tarihli Meclis oturumlarında, 6-7 Eylül olaylarının “karanlık yönleri” aydınlatılmaya çalışılsa da, hükümetin yaptığı çelişkili açıklamalar ve Meclis oturumunun bir an önce bitirilmesi yönündeki çabalar kafalardaki soru işaretlerinin daha da artmasına yol açmıştır. Dışişleri eski Bakanı Fuat Köprülü, Mecliste yaptığı konuşmada, gençlerin Kıbrıs nedeniyle hassas olduklarını ve bunda basının kışkırtıcı yayınlarının ve muhaliflerin tahrik etmesinin rolü olduğunu belirtmiş; ardından gençlerin haklı bir hareketi gibi görünen protesto hadisesinin, *aylardan beri tertiplenen hadise* olarak her tarafta birden bire ortaya çıktığını ifade etmiştir (Bağcı, 1990: 111- 112, *Ulus* 13 Eylül 1955). Menderes de cevaben olayların bir gençlik hareketi şeklinde başladığını, daha sonra bir tertibin oyununa geldiğini ifade etmiş, emniyet güçlerinin olay çıkacağından haberdar olduğunu fakat olayların bir anda patlak vermesi ve polislin bir tereddüt yaşaması nedeniyle olaylara müdahale etmediği açıklamasını getirmiştir. Menderes'in konuşması Şevket Süreyya Aydemir tarafından çaresizlik içinde olaylara mesul arayan bir “mesul” olarak yorumlanmıştır (2000: 189).

CHP Genel Başkanı İsmet İnönü ise, olayları “tertipli ve teçizatlı” olarak nitelemiş fakat tertipleylene dair bir yorumda bulunmamıştır. İnönü, bu kadar planlı bir olayın uzun sürede serbestçe hazırlanma imkânı nasıl bulunduğunun, hükümetin olaylardan haberli olmasının ne anlama geldiğinin ortaya konması gerektiğini, tahkikattan haberdar olunabilmesi için Meclisin çalışmasına devam etmesi gerektiğini ve Ankara’da örfi idare gerektirecek bir durum olmadığı için bu hükmün kaldırılmasını talep ettiğini bildirmiştir. CMP adına konuşan Kırşehir milletvekili Ahmet Bilgin de olayları bir facia olarak vasıflandırmıştır. Yapılan tahriplere rağmen sistemli bir yağmacılık hareketinin meydana gelmemesi üzerinde durarak, bunun, “evvelden hazırlandıkları his ve kanaatini verecek” bir tarzda tertip eseri olduğunu söylemiş ve hükümetin sorumluluğu üzerinde durmuştur (*Ulus*, 13 Eylül 1955) Kırşehir bağımsız milletvekili Osman Alişiroğlu ise, oturumun en sert konuşmasını yapmış, yetkilileri istifaya çağırımıştır:

Basireti bağlanmış bir hükümetle ne yapacağız. İş işten geçtikten sonra tahrik ve fesat tohumları meyvelerini verdikten sonra hükümetin safra kabilinden İçişleri Bakanını istifa ettirmesi, 3 generale işten el çektiirmesi bir kıymet ifade etmez. Hükümetin çekilmesi iktiza eder. Size ademi - itimat beyan ediyoruz ve başbakanı da istifaya davet ediyorum (Armaoğlu, 1963: 169; Aydemir, 2000: 190; Dosdoğru, 1993: 90).

Meclis görüşmelerinde de, basında da fazlaca adı geçmeyen fakat 6-7 Eylül olayları nedeniyle hükümet tarafından haklarında soruşturma başlatılan diğeri grup ise Kıbrıs Türktür Derneğı mensuplarıdır. Aslında, Adnan Menderes hükümetinin Türklere yönelik EOKA terörü baş gösterince, derneğın kurulmasına destek olduğı ve teşvik ettiğı söylenmiştir (Ceylan, 1996: 19, Dinamo, 1971: 35). Buna karşın olayların hemen sonrasında, “vatandaşların taşkınca hareketlerine sebebiyet vermekten” Kıbrıs Türktür Cemiyeti sorumlu gösterilmiş, dernek faaliyetten men edilmiş ve 9 Eylül 1955 tarihli yazı ile dernek kurucularından dört kişi hakkında soruşturma açılmıştır (6-7 Eylül Olayları. Fotoğraflar-Belgeler Arşivi, 2005: 257, 259). Dernek üyelerinden Birgit, olayların ardından derneğın kapatılması ve kurucularının da tutuklanmasının, hükümetin ortaya atmış olduğı olayları Beyrut’ta bir örgütün

düzenlediği, Kıbrıs Türktür Derneği'nin de buna alet olduğu haberine bağlamıştır (201). 6-7 Eylül olayları sonrasında ise hükümetin solcularla birlikte dernek üyelerini de tutuklattırması her ne kadar Hasan İzzettin Dinamo'nun deyişiyle, "kendi kafalarını kurtarmak için kendi kurdukları derneği ateşe atıyorlar" şeklinde yorumlansa da (35), olayın göstermelik olduğu dernek üyelerinin hapis koşullarının "solcularınki gibi olmayıp giriş çıkış dahi yapabildikleri" yönündeki Dosdoğru'nun sözleri (57) göz önüne alındığında, derneğin o an için suçlanmasının sadece politik bir manevra olduğu düşüncesini oluşturmaktadır⁴².

6-7 Eylül olaylarının sunumunda, basının aslında "mağdur" konumunda olan azınlıklara yönelik olarak saldırgan bir dil kullandığı ve gerçekliği tamamen azınlıkların aleyhine inşa ettiği belirtilmiştir. Buna göre, basın azınlıkları "sadakatsiz ve hain vatandaşlar" olarak göstermiş ve sıkıyönetimin sansür uygulaması gelene kadar geçen süreçte, yaşanan olayların sorumlusu olarak azınlıklar işaret edilmiştir. Ayrıca, belirtildiği oranda şiddet olayının yaşanmadığı, var olan sınırlı olayın da azınlıkların saldırılarına karşı yapılmış intikam eylemleri olduğu hatta şiddet olaylarının bazılarının failinin bizzat azınlıklar olduğu görüşünü yaygınlaştırmaya çalışmıştır. Sansürden sonra da basın genelinin hükümetin resmi söylemini içselleştirdiği ve çok sınırlı biçimde farklı söylemin dolaşıma girdiğine dikkat çekilmiştir (aktaran Güven, 2005: 137-138)⁴³.

6-7 Eylül olaylarından sorumlu tutulan İçişleri Bakanı Namık Gedik istifa etmiş, yerine Ethem Menderes getirilmiştir. Ayrıca İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay hakkında da soruşturma açılmış, Ankara, İzmir Valileri ile Emniyet Müdürleri değiştirilmiş ve bu yetkililerin haklarında da soruşturma başlatılmıştır. Bütün bunların yanı sıra, Şişli Kaymakamı ve 18 komiser mahkemeye verilmiştir (aktaran Albayrak, 2004: 434)⁴⁴. Bunun dışında, hükümet olaylarda zarar görenler için bir yardım kampanyası başlatmış ve bu yardıma ilk olarak Başbakanlık 50.000, Başbakan Adnan Menderes 5000, Kızılay 100.000, TBMM Başkanı Refik Koraltan 1000, İstanbul Belediyesi 500.000, Etibank ve Emlak Kredi Bankaları da 200.000'er lira para yar-

dımında bulunmuşlardır (aktaran Albayrak, 2004: 434). Fakat bu girişimler, gayrimüslimlerin ülkeden göç etmelerini engelleyememiştir (aktaran Güven, 2005: 142-143). Bununla birlikte, ülkede kalan gayrimüslimlerin 1957 seçimlerinde DP'ye destek verdikleri bilgisi (Demirel, 2011: 259) önemlidir. DP'nin yaşanan bu trajedi ile birebir sorumluluğunun olmadığı düşüncesi mi yoksa DP'nin alternatiflerine göre gayrimüslimlerin çıkarlarını temsilde halen güçlü bir seçenek olmamasının mı buna neden olduğu bir başka çalışmanın sorunsalını oluşturmalıdır.

6-7 Eylül Olaylarının Ulus ve Zafer'de Temsili

Gazetelerde, 6-7 Eylül olaylarının nasıl temsil edildiğini incelemeden evvel, gazetelere ilişkin bilgi vermek faydalı olacaktır. *Zafer*, 1949-1960 yılları arasında günlük bir gazete olarak çıkmıştır. 30 Nisan 1949 tarihinde Ankara'da DP sempatzanı iş adamlarının desteği ile DP yayın organı olarak kurulan gazete, "Zafer demokrasindir" sloganı ile yurttta büyük bir ilgi görmüş ve okuyucuları etrafında toplamıştır. *Zafer*, 27 Mayıs ihtilalinin hemen ertesinde ise kapatılmıştır (Oral, 1967: 155; Topuz, 1996: 102). *Ulus* ise 10 Ocak 1920'de Atatürk tarafından kurulmuştur. Dil Devrimine kadar, *Hâkimiyeti Milliye* adıyla yayımlanmıştır. 1934'te *Ulus* adını alan gazete, çok partili döneme kadar hükümet organı niteliğindeyken, 1945'ten sonra CHP'nin resmi organı olmuştur (Oral, 1967: 184)

6-7 Eylül Olaylarının Zafer'de Temsili

7 Eylül 1955 tarihli *Zafer*'in ilk sayfasının tamamı olaylara ayrılmıştır. Manşette, İstanbul ve İzmir'de sıkıyönetimin ilanı duyurulmuştur. Altta yer alan haber metninde ise, olayın çerçevesi şu sözlerle çizilmiştir: "Selanik'teki tecavüz hadisesi yüzünden, İstanbul ve İzmir'de dün çok müessif kargaşalıklar oldu. Akşam saat 19'da Taksim Meydanı'nda başlayan bir nümayiş aniden büyüyerek şehrin her tarafına sirayet etti. Yer yer yangınlar çıkarıldı. Mağaza vitrinleri tahrip edildi. Yaralananlar var". Gazetenin olay tanımlamaları, siyasal iktidar ile aynı olup, Selanik'te patlayan bomba, olayların çıkış nedeni olarak gösterilmiştir. "Selanikte Menfur Bir Tedhiş Hadisesi" başlıklı diğer haberde ise; *İstan-*

bul Ekspres'ten farklı olarak, bombanın Atatürk'ün doğduğu evde değil, evin yanındaki bahçede patladığı ve sadece binaların camlarının hasar gördüğü belirtilmiştir. Haberde, Yunan hükümetinin tedbir alacağı ve zararları ödeyeceği belirtilmiştir. Ayrıca, yetkililerin olayın hiçbir Yunanlının işi olamayacağı yönündeki açıklamaları verilerek, olayın Yunanistan ile ya da Yunanlılarla bir bağı olmadığı görüşü yerleştirilmeye ve böylelikle Yunanlılara yönelik bir tepki oluşumu engellenmeye çalışılmıştır. Başbakan Menderes'in 6-7 Eylül olayları ardından Yunanistan'a dostluk mesajları verdiği dikkate alındığında, *Zafer'in* söyleminin hükümet sözcülerininki ile benzerliği daha netleşmektedir. Öte yandan haberin devamında, İstanbul'un dağınık ve büyük bir şehir olması ve olayların her tarafa bir anda yayılması, müdahalede geç kalınmasının "mazereti" olarak gösterilmiş ve ardından ordunun harekete geçirildiği ifade edilerek, hükümetin söylenenin aksine "gerekeni yaptığı" inancı yerleştirilmeye çalışılmıştır⁴⁵.

"Gizli ve Kirli Ellerin Tertibi" başlıklı haberde ise, olaylar "kızıl ajanlarla kara taassubun" işbirliği olarak açıklanmaktadır. Haberde, milli heyecan ile oluşan ortamda, gizli ve kirli ellerin ve yabancı çıkarların rahatlıkla hareket imkânı elde ettiği, coşkuya kapılan halkın olayların içine sürüklendikleri vurgulanmaktadır (7 Eylül 1955). *Zafer* olayı ve olayın faillerini sunarken siyasal iktidar ile aynı söylemi tercih etmiştir. Gazete, yasal iktidarın aldığı kararları (örn. Sıkıyönetimin ilanı gibi) da doğru ve yerinde göstererek, olumlu bir çerçevede vermenin ötesinde, kamuoyunun siyasal iktidarı desteklediği fikrini de yerleştirmeye, yaygınlaştırmaya çalışmıştır⁴⁶.

Köşe yazılarında farklı bir yaklaşım söz konusu olmamakla birlikte, bazı yorumların içinde az da olsa farklı bilgilere rastlanmıştır. Örneğin, "Hükümetin Tedbirleri" başlıklı başyazıda, hükümetin açıklamalarından yola çıkılarak, olayların "komünist tahriki" sonucu olduğu, yaşananların "mal ve mülk düşmanlığı" şeklinde gelişmesinin komünist amaç ve tekniklere uyduğu belirtilmiştir (8 Eylül 1955). Yazı, yazının farklı niyetle de olsa olayların sınıf temelli bir tepkiyi içinde barındırdığını ortaya koyması bakımından önemlidir. Göstericilerin toplumsal bölüşümdeki dengesizlikleri işaret etmiş olmaları onların

kendi bilinçlilikleri ile değil de insanları provoke etmeye çalışan komplocu komünist unsurların varlığını göstermesi ile açıklanması dönem politikaları ile uyumludur.

Bu ve diğer yazılarda görüldüğü gibi hâkim olan görüş, iktidarın söylemiyle de uyumlu bir biçimde olan, mevcut “komünist” algısının harekete geçirilmesi ve pekiştirilmesidir. 9 Eylül 1955 tarihli, *Zafer* imzalı “Zararın Bilançosu” ve 10 Eylül 1955 tarihli Orhan Seyfi Orhon imzalı “Bir Bakıma Tahrikçilik” başlıklı yazılarda da, “komünistlerin ülkenin itibarını kırmak ve iktisadi hayatını mahvetmek” amacıyla olduklarını, buna da ulaştıkları ifade edilmiştir. Yine, 12 Eylül günü 43 “kızılın” yakalandığı bildirilmiştir. Olayların tahrikçileri olarak gösterilen bu kimselerden bir kısmının bir müddet önce meydana çıkarılan gizli “komünist” partisine mensup kimseler olduğu ve olay gecesi Beyoğlu’nda buldukları vurgulanmıştır. Ayrıca gözaltına alınan “komünistlerden” yedi tanesinin çeşitli sol hareketlere katılımına, sanık olarak pek çok kez cezaevine girip çıktıkları bilgisi de eklenerek bu kişilerin suçlu oldukları düşüncesi güçlendirilmiştir.

13 Eylül 1955 tarihli *Zafer’de*, Meclisin hükümetin aldığı tedbirleri onayladıęı⁴⁷ ve sıkıyönetimi altı ay olarak belirleyen Meclisin tekrar tatile girdiği bilgisi vardır. Haberde, ilk olarak Menderes’in yaptığı konuşmaya yer verilmiş, Başbakanın konuşması “samimi ve tatminkâr” olarak nitelenmiştir. Haberde ayrıca Menderes’in olayları “haklı bir coşkunun içine tahrikçi unsurların karışması” olarak açıkladığı, sorumluların ortaya çıkarılacağı ve zararların telafi edileceği güvencesini verdiği ve olayların Türk eseri olmadığının bütün dünyaya ispat edileceği yönündeki açıklamalarına yer verilerek; siyasal iktidarın kaybettiği güveni tazelemesine destek olunmuştur. Bunun dışında, Meclis görüşmelerinden aktarılan diğer konuşmalar ise, yalnızca söz alan bütün milletvekillerinin 6 Eylül hadiseleri dolayısıyla duydukları üzüntüyü belirterek, hükümetin kararını övmeleri olup, hükümete ve ona bağlı güvenlik güçlerine ilişkin eleştirileri dışarıda bırakmışlardır.

16 Eylül 1955 tarihli *Zafer’de* Sıkıyönetim Mahkemelerinde duruşmaların başladığı haber verilmiş, ardından sonuçlanan davalarda Ankara’da bir kişinin bir aya, bir kişinin de 15 gün hapse mahkûm

olduğu; İzmir’de sıkıyönetim kararlarına aykırı yayında bulunan bir gazetenin kapatıldığı bildirilmiştir. Haberde kapatılan *Sabah Postası* gazetesine ilişkin bir zaman sınırlaması verilmediği, gazetenin yeni bir isimle yayına devam etmek için başvuru yapması üzerine ise, Sıkıyönetim Komutanlığı’nın bir tebliğ daha yayınlayarak, kapatılan gazetelerin süresi ne olursa olsun yeni bir isimle çıkmalarını yasakladığı belirtilmiştir. Gazete, basına yönelik cezai yaptırımları sorgulamanın ötesinde, mevcut ya da meşru kabul edilen tanımlamaların dışında anlamlandırmaya girişecek diğer gazeteler için de, *Sabah Postası* ve yaşadıklarının örnek olarak görülüp, yayınlarına “çekidüzen” vermelerini sağlamaya çalışmıştır.

21 Eylül 1955 tarihli *Zafer*’de, Başbakan Menderes’in Amerika Dışişleri Bakanı Dulles’in gönderdiği mesajı yayınlanmıştır. Mesajda; Türkiye’nin Yunanistan’a “müşterek emniyet mevzuu” nedeniyle elini uzattığı, dünyanın içinde bulunduğu durum nedeniyle Türk-Yunan dostluğuna barış ve emniyet bakımından ihtiyaç olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Kıbrıs Meselesi nedeniyle Türk halkının gerildiğini, fırsat kollayan “komünist” teşkilatın da bundan yararlandığını, olayların bu şekilde oluştuğu ifade edilmiştir. Türk milletinin duyduğu üzüntünün vurgulandığı yazıda, zararların telafisi ve suçluların bulunması için gereken her şeyin yapıldığının altı çizilmiştir.

28 Eylül 1955 tarihli *Zafer*’de yayınlanan “Millet İtimadından Şaşmamıştır” başlıklı yazıda, İl Genel Meclisi seçimlerine hazırlanıldığı günlerde, bireylerin kafalarında 6-7 Eylül olaylarının yer aldığı, olayların olumsuz bir etki yapmasının beklenebileceği bu durumda dahi halkın hükümete duyduğu güvenin görüldüğünün altı çizilmiştir. *Zafer*’e göre bunun nedeni, iç politikada uyandırılan *seri fırtınaların* Türk kamuoyunu etkileyememesidir.

6-7 Eylül Olaylarının Ulus’ta Temsili

7 Eylül 1955 tarihli *Ulus*’un manşeti, “İstanbul ve İzmir’de Örfi İdare”dir. *Ulus*, ilk olarak Selanik’te yaşanan bomba atılması eylemine yoğunlaşmıştır. Haberde, Kıbrıs Konferansı’nın devamı sırasında

Yunanlıların Atatürk'ün evine bomba attığı, bahçeye atılan iki bombadan birisinin patladığı, evin 17, konsoloshanenin 40 camının parçalandığı ve olay üzerine başlayan aramalar sonucunda polisin altı kişiyi tutukladığı bilgisi paylaşılmıştır. *Zafer'den* farklı olarak bombanın Atatürk'ün evine ve Yunanlılar tarafından atılmış olduğu ifade edilmiştir⁴⁸. "Selanik Hadisesinin Tepkileri" başlıklı haberde ise, İstanbul ve İzmir'de yaşanan olayların bombalama ile bağı kurulmuş, buna karşın İstanbul ve İzmir'de meydana gelen zarara ilişkin olarak temkinli ifadeler kullanmıştır. *Ulus'ta* dikkat çeken ise, kamuoyunun hassas olduğu o günlerde, halen "Kıbrıs Türktür" mesajlı haberleri yayınlamaya devam etmesi olmuştur.

Ulus olaya ilişkin yayınladığı ilk haberlerde, yalnızca İstanbul ve İzmir'den bahsetmiş, daha sonra "son dakika" olarak Ankara'da da olaylar olduğunu eklemiştir. Bir haberde, gazete baskıya verileceği sırada Ankara'da da gösterilerin başladığı, Siyasal Bilgiler ve Hukuk Fakülteleri öğrencilerinden bir grubun Cebeci'de toplanarak, Yunanistan aleyhinde gösteriler yapıp, Yenişehir'e yürümek istedikleri, fakat emniyet güçlerince önledikleri bilgisi verilmiştir⁴⁹.

8 Eylül 1955 tarihli *Ulus'ta* ise, İsmet İnönü'nün olaylara ilişkin açıklamasına yer verilmiştir. İnönü'nün halka sakinlik tavsiye ettiği ve her vatandaşın asayişin sağlanabilmesi için hükümete ve sıkıyönetime yardım etmesi gerektiğini vurguladığı bilgisi paylaşılmıştır. *Ulus*, olaya ilişkin olarak muhalefet lideri İsmet İnönü'nün tanımlamalarına ağırlık vermiştir. Bununla beraber, muhalefetin de olaya ilişkin farklı bir anlayışı dolaşıma sokma yönünde mücadelesi yoktur. Muhalefet partisi de, *Ulus'ta* da sıkıyönetime ya da onun yaptırımlarına ilişkin sorgulayıcı bir yaklaşım yoktur. Gazetede yer alan, Cumhurbaşkanı'nın Meclisi topladığı ve bir tebliğ ile Ankara, İstanbul ve İzmir'de sıkıyönetim ilan edildiği ve kamu huzuru için sıkıyönetim kapsamına Ankara'nın da dâhil edildiğinin bildirilmesi ile Londra Konferansı'nun ertelenmesi ve İngiliz tekliflerinin reddine ilişkin haberler de bu yöndedir.

9 Eylül 1955 tarihli *Ulus'ta* sıkıyönetim tebliğlerine yer verilmiş ve tebliğ üzerine, CHP'nin yıldönümü toplantılarının ertelendiği veya iptal edildiği haberi duyurulmuştur. Üçüncü sayfada ise; gösteriler

hakkında üç ilde geniş bir araştırmaya girişildiği ve buna bağlı olarak tutuklananların sayısının gittikçe arttığı bilgisi vardır. Kısa kısa verilen haberlerde, İstanbul piyasasının durgun olduğu, kimliği meçhul cesetler bulunduğu, olaylar sonucunda üç kişinin öldüğü açıklanmıştır. Fakat bu haber ile resmi sonuçlarda belirtilenden daha fazla ölü olduğu ima edilmiştir ve son olarak da İzmir’de iki “komünistin” yakalandığı ifade edilmektedir. *Ulus*, ilk kez bu haberde, olaylarla *komünistler* arasında bir bağ kurmuştur. Daha sonra 10 Eylül 1955 tarihinde *Ulus’ta* çıkan bir başka haberde, açılan tahkikatta üç generalin işine son verildiği, içlerinde siyasi polisin sabıkalı saydığı 33 komünistin olduğu, 2200 kişinin de tutuklandığı belirtilmiştir.

Hüseyin Cahit Yalçın, “Son Olaylar” başlıklı yazısında, yaşanan olayları “milli bir felaket” olarak tanımlamış, olayların Türklere yararı olmayıp, aksine ülke saygınlığına zararlı olması, Türkiye’nin itibarını tekrar kazanabilmek ve özellikle Yunan kiliselerinin yaydığı olumsuz propagandayı silmek için soğukkanlı olunması ve milli birlik ve dayanışma gösterilmesi gerektiğini ifade etmiştir (12 Eylül 1955). Yalçın’ın yorumu İsmet İnönü’nün değerlendirmeleri ile aynı çerçevededir. Aynı gün Bülent Ecevit’in “6 Eylül Neden Oldu?” başlıklı yazısında, olay aynı şekilde “felaket günü” olarak tanımlanmıştır. Ecevit, gösterilerin farklı yerlerde aynı anda çıkışını, olayların kasıtlı ve tertipli olmasına bağlamıştır. Ecevit de yazısında, siyasal iktidar ile paralel biçimde, olayların sorumlusu olarak “komünist”leri işaret etmiş ve yazar bunun *halkın sorumlu olmaması* anlamına geldiği için “sevindirici” olduğunun da altını çizmiştir. Ecevit, olayların emniyet teşkilatının zayıflığını ve “komünistlerin” memlekette geniş bir yeraltı faaliyeti imkânına sahip olduğunu ortaya çıkardığını belirtmiştir. Hak ve özgürlüklerin yerleşmemiş olmasının “komünizme” zemin teşkil ettiğine dikkat çeken yazar, *emniyet üyelerinin fedakârlığından ve görev bilincinden şüphelenmediğini*, fakat zaman zaman da eksiklikleri gidermenin iyi olacağını hatta *sıkıyönetimin böyle düzenlemelerin yapılabilmesi için uygun bir dönem olduğunu* ifade etmiştir. Ecevit’in yazısı, daha önce belirtmiş olduğumuz komünizme meydan vermeme anlayışının bir örneğini temsil etmektedir.

“Tahrikçilerden 8’i dün yakalandı” başlıklı haberde, olay gecesini yapılan gösterilerin kötü sonuçlara ulaşmasında "komünistler"nin rolleri olduğunun anlaşıldığı ve komünistlikle itham olunanların yakalandığı bildirilmiş, ardından olayın "elebaşlarının" isimleri açıklanmıştır⁵⁰. Haberde ayrıca, bu isimlerin "meşhur 167’ler" arasında buldukları ve askeri mahkeme tarafından haklarında verilen cezaları tamamladıktan sonra, tahliye oldukları ifade edilerek, kamuoyu gözünde bu kimselerin suçlulukları pekiştirilmiştir (12 Eylül 1955).

13 Eylül 1955 tarihli *Ulus*, İnönü’nün Meclis konuşmasında, ulusal bir felakete uğrandığını ve bunda emniyet kuvvetlerinin devreye girmemesinin payı olduğunu, tahkikat sonunda hakikatlerin meydana çıkmasını yetkililerden milletçe beklediklerini ifade ettiği ve Meclisin toplantılarına devam etmesini ve eğer bilinmeyen sebepler yoksa sıkıyönetimin Ankara’dan kaldırılmasını istediği bilgisi verilmiştir. Konuşmada önemli olan kısım, olaylarda anlık hiddetlerde, dış ilişkilerdeki gerginliklerin etkisi olduğu kadar, toplumsal dertlerin de etkisi olduğu vurgusudur. İnönü bu ifadesi ile olayın toplumsal yanının da göz önüne alınması gerektiğine işaret ederek, olayın DP’nin ürettiği politikalara bir tepki olabileceğine dikkatleri çekmeye çalışmıştır.

Hüseyin Cahit Yalçın’ın, “Başlayan Tahkikat” başlıklı yazısı İnönü’nün görüşleriyle uyum içindedir. Yalçın’ın yazısı oldukça ilginçtir. Yazar, olaylarda emniyet güçlerinin ihmaline vurgu yapmış, hatta olayı “hafif” göstermeleri nedeniyle yetkililerin Ankara’ya hareket ettiklerini ifade ederek, DP hükümetine yöneltilen eleştirilerin “haksız”lığına işaret etmiş, ilginç bir şekilde siyasal iktidara destek vermiştir. Yalçın yazısının devamında, ayaklanmanın planlı olduğunu, yapılanların “Türkün şerefini ve hakkını korumak” ve “saldırını protesto etmek” çerçevesini çoktan aştığını ve aydın Türk vatandaşının bu gibi hareketlere girişmeyeceğini, Atatürk sevgisinin Türkü coşkuya sevk etse dahi, yıkıcılığa ve yağmacılığa yöneltmeyeceğini vurgulamıştır. Son olarak Yalçın, bu hareketin sadece Rumlara yönelik alınamayacağını, görünüşte Kıbrıs davası olsa da, bunun bir bahane olup, bütün azınlıklara saldırı olduğunun göz önüne alınması gerektiğini belirtmiştir (13 Eylül 1955).

Ulus'ta ayrıca Meclisteki oturumlarda yapılan konuşmalara yer verilmiştir. Bir haberde Fuat Köprülü'nün konuşmasında; muhalefet adına konuşan kişilerin hükümeti töhmet altında gösterdiklerini, bu sözlerin söylenmemesi gerektiğini ifade ettiği belirtilmiştir. Menderes ve Köprülü'nün konuşmalarından olayların takip edildiğini ve 150 çapulcunun yakalandığı ve hükümetin olaylardan önceden haberi olmasına ve gereken tedbiri almasına karşın, saati belli olmadığı için olayların bu şekli aldığı yönündeki açıklamalarına yer verilmiştir. Meclisten aktarılan diğer konuşmalar ise, sıkıyönetimin devamının sakıncalı olduğunu belirten CMP milletvekili Ahmet Bilgin'inki ve olaylardaki tavrını lakayt bulması nedeniyle hükümeti istifaya davet eden Kırşehir Milletvekili Osman Alişiroğlu'nunkidir. *Ulus* haberlerinde "temkinli" tavrını sürdürse de *Zafer*'den farklı olarak Meclis konuşmalarında yer alan eleştirileri sınırlı da olsa vermiştir.

"O haber daha başka gazetelerde de vardı" başlıklı haberde ise, TBMM'nin olağanüstü toplantısında İstanbul milletvekillerinden Aleksandros Hacıpulos'un basının vatandaşı tahrik ettiğini ifade edip, *Ulus*'un bir haberini örnek gösterdiğini, oysa bu haberin başka gazetelerde de olduğu belirtilmiş, milletvekilinin belki muhalefet gazetesi olmasından ötürü *Ulus*'tan bahsetmiş olabileceğini, fakat aynı haberin "kendi" yayın organları *Zafer*'de de yer aldığına işaret edilmiştir (13 Eylül 1955). Bu tarihten itibaren, yazılarda iktidarla ilişkilerde sürdürülmeye gayret edilen "sulh" havasının değiştiği ve bu nedenle de yorumlarda eleştirilerden sakınılmadığı görülmüştür.

15 Eylül 1955 tarihinde Hüseyin Cahit Yalçın'ın yazdığı "Meclis Grubunun Kararı İle" başlıklı yazısında, *Cumhuriyet*'te çıkan haberde Meclis toplantısından önce DP Meclis Grubuna sıkıyönetimin süresinin altı ay olması üzerinde anlaşıldığı yazılmıştır. Grup kararının, "kararın katileşmesi" anlamına geldiğini belirten Yalçın, Meclise sadece onaylamanın kaldığını, bu nedenle de Anayasanın vazifelendirdiği Meclisin bu görevinin grup kararı alma yoluyla engellendiğinin altını çizmiştir. DP içinde grup kararı alınmaması halinde oylamanın sonucunun değişebileceğine işaret eden Yalçın, farklı sonuçların alınmasının bu yolla engellendiğini belirtmiştir.

Hüseyin Cahit Yalçın, "Parti Faaliyetleri" başlıklı yazısında ise, sıkıyönetim ilanını değerlendirmiştir. Konuya ilişkin yaklaşım farklılığının hissedildiği bu yazıda yazar, üç büyük ilde sıkıyönetim ilanının olduğunu, bunun dışında kalan bölgelerde de, memleketin ortak sorunlarıyla ilgilenen gazetelerin bulunmadığını, bu nedenle siyasi hayata ve fikir faaliyetlerine son verilmiş olduğunu, zaten kısıtlı olarak imkân tanınan siyasi toplantıların sıkıyönetim ilanı ile tamamen daraldığını belirtmiş, demokratik faaliyetlerin önüne set çekilmiş olduğunu vurgulamıştır. Anayasada bir ay olarak önerilen sıkıyönetimin altı ay olarak ilanını DP'nin muhalif yıllarındaki "haklı" tepkilerini unutmamasına bağlayan Yalçın, sıkıyönetim ilanını gerektiren olayların her zaman olmayacağını, bu nedenle bu halin devamının gereksizliğine işaret etmiştir.

19 Eylül günü *Ulus'ta* "Çetin İmtihan" başlığı ile yayınlanan yazıda, Meclis toplantısının hükümetin sorumluluğu konusunda yeteri kadar tartışmalara imkân vermediği, hükümetin yeteri kadar hesap vermeden ve özellikle güvenoyu olmadan Meclis ile bağlantısını kestiğini belirterek şunlar söylenmiştir:

Bir defa toplantının konusu ilan olunan Örfi İdarenin tasdikidir. Bu dar çerçeve içinde karar verme ameliyesi mesuliyete muhatap olanların hareketlerini muhakeme etmek hududuna genişletilmemiştir. Böyle bir genişletme itimat meselesini ortaya koyma ve tabii açık oya başvurma, hulasa ilk önce hükümet durumunu aydınlatma keyfiyeti olurdu. Böyle bir mesele ortaya gelmedi: çünkü herkesten evvel iktidar grubu böyle bir duruma hazırlanmamıştı. Bu sebeple Örfi İdare kabulünün itimat meselesi ile münasebeti yoktur.

Metin Toker, bu yazının Mecliste konuşma fırsatı verilmeyen İnönü'nün sesini duyurmak istemesi üzerine ortaya çıktığını belirtmiştir (149). Yazının yayınlanmasının ardından gazete Sıkıyönetim kararı ile süresiz olarak kapatılmıştır (Topuz, 2003: 199).

Ulus ve Zafer'in olaya ilişkin gerçeklik tanımlarının benzerlikler taşımaktadır. Bu durum bize gazetelerin olayı ele alış biçiminin basit bir partizanlıkla açıklanamayacağını, farklı görüşlere sahip gazetelerin

döneme hakim olan anlamlandırma çerçevelerini tercih etmelerinin gazetelerdeki yapısal yanlılık sorununu ortaya koyduğunu göstermektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

6-7 Eylül olayları ülke tarihine bir trajedi olarak geçmiştir. Başlangıcı her ne kadar Kıbrıs sorununa bağlansa da olayın gelişimi ve sonuçları bu durumu aşmıştır. Olaya ilişkin bugün halen net bir çerçeve çizilmesi mümkün hale gelememiş olup, bazı soru işaretleri önemini korumaktadır. Olayın baş aktörlerinin çoğu taşıdıkları sırlarla aramızdan ayrılmışlardır. Kalan diğer görgü tanıkları ise, dönemin yetkili ağzlarından çok farklı şeyler anlatmaktadırlar. Olayın bir kriz anına yönelik üretilmiş politik bir manevra olduğu ve devletin üst düzey yetkilileri, istihbarat birimleri ve güvenlik güçleri işbirliği ile girişilen maksadını aşmış bir girişim olduğu konusunda bir anlaşma var gibi durmaktadır. Ayrıca planın hesaplanamayan ve bu yönüyle yetkilileri de şaşkınlık ve akabinde çaresizliğe sürükleyen bir yönü olduğu konusunda da fikir birliği vardır. Fakat dönemin yetkililerinin olayı tanımlama, suçluyu tayin etme konusunun o gün de, günümüzde de gerçeği temsil ettiği düşüncesi oldukça zayıftır.

DP iktidarı politikalarının oluşturduğu Batılı kapitalist ülkelere, özellikle de ABD'ye olan ekonomik bağımlılık, düşünsel bir bağımlılığı da beraberinde getirmiştir. Bu nedenle de, Batı ile girişilen bir müzakerelere sürecinde ortaya çıkan/ çıkartılan bu olayda, iktidar tarafından "müttefikleri"nin izinden giderek, demokratik rejimlerin ve liberal ekonominin en büyük düşmanı olduğu algısının içine yerleştirilen, dönemin popüler suçluları *komünistlerin* olayın faili olarak işaret edilmesi şaşırtıcı değildir. Aynı şekilde bu partinin resmi sözcülüğünü yapan gazetenin de olay ve durum tanımlamalarını aynen benimseyip, kullanması da bu yönüyle bir tutarlılığa da sahiptir. Fakat ülkede var olan muhalefetin özellikle de ana muhalefetin ve ona bağlı gazetesinin DP yöneticileri ile söylemlerinin birliği dikkat çekicidir.

Analiz sonucunda görülmüştür ki, iki gazetede olay tanımlarında ortaklıklar, anlatım biçimlerinde benzerlikler söz konusu olup, olayın

suçlusunu ve suçluların temsiline ilişkin çerçeveselendirmeler dönemin hâkim görüşleri etrafında biçimlenmiştir. Her iki gazetede de olay, bombalama hadisesine gösterilen tepkinin “komünist” tahriki ile ıırdan çıkması olarak tanımlanmış, olayın toplumsal yapıdaki eşitsizliklere tepkiye dönüştüğü nokta göz ardı edilmiştir. Olayın sınıfsal bir tepkiyi içinde barındırdığını dillendiren örneklerde de, komünizme zemin teşkil eden nedenlerin ortadan kaldırılması gerekliliği üzerinde durularak, “komünizm ve komünist kötüdür” algısı pekiştirilmiştir.

Bu durum, gazetelerin siyasal partizanlıktan öte, gazetecilik pratiğinin işleyişi biçimden oluşan, daha açık bir deyişle haber kaynakları ile kurulan ilişkinin haber yazma biçimlerini şekillendirdiği ve haber kaynaklarının görüşlerinin aynen aktarılmasının, haber kaynaklarının durum tanımlarının sürekli üretilmesinden kaynaklanan yapısal bir yanlışlık sorununa işaret etmektedir. Bu noktada, İnal’ın “haberde egemen söylemlerin temsil edildiği ve metnin egemen söylemlerin etrafında kapandığına” (99) ilişkin değerlendirmesi hatırlandığında; incelenen bu iki gazetenin birbirleriyle örtüşen içeriklerle olaya yaklaşmaları daha anlamlı bir çerçeveye oturmaktadır.

Çevre ülke durumunda olan Türkiye’nin kendine özgü bir politika geliştirmekten ziyade, merkez ülkelerin özellikle de ABD’nin politikalarına uyumlu ve sadık bir tutum takınmasının, bir parti programına özgü mesele olmaktan öte bir halde olduğu açıktır. İktidara muhalefet etmenin aslında toplumsal yapının iyileştirilmesi olmadığını, farklı toplumsal yapıların tasarımılanması ve bu yönde mücadele edilmesi gerekliliği de ortaya çıkmaktadır. Toplumsal yapıdan ayrı düşünülmesi imkânsız olan basın da, bu yapıya tamamen angaje olduğu ve yapının devamının sürmesi için gerekli ideolojik desteği sağladığı, yer yer muhalefet partisinin yayın organının eleştirilerin ise, toplumsal yapıya içkin eleştiriler olmayıp, sistemi rahatsız etmeyecek ölçüde, daha ziyade “tadilat”lar ayarında önerileri olduğu görülmüştür.

Kaynakça

- Ahmad, Feroz (1996). *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*. 2. Basım. Çev.: Ahmet Fethi. İstanbul: Hil Yayınları.
- Akşin, Sina (1998). *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi*. 3. Basım. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Albayrak, Mustafa (2000). "Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları, (1950-1960)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 46, Cilt: XVI, İnternet Adresi: <http://www.atam.gov.tr/dergi/.../turkiyenin-kibris-politikalari-1950-1960>. Erişim Tarihi: 8.01.2015.
- Albayrak, Mustafa (2004). *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Altay Şakir ve Veli Keskin (1969). *Hukuki ve Sosyal Terimler Sözlüğü*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- 6-7 Eylül Olayları. *Fotoğraflar-Belgeler*, Fahri Çoker Arşivi (2005). 2. Baskı. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- 6-7 Eylül 1955 Olayları. *Tanıklar-Hatıralar* (2010). (der.) Rıfat N. Bali. İstanbul: Libra Kitap.
- Armaoğlu, Fahir (1963). *Kıbrıs Meselesi. 1954-59. Türk Hükümeti ve Kamu Oyununun Davranışları*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Aydemir, Şevket Süreyya (2000). *İkinci Adam (1950-1964)*. 3. Cilt. 6. baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ayın Tarihi*, No: 260, Temmuz 1955.
- Ayın Tarihi*, No: 261, Ağustos 1955
- Ayın Tarihi*, No: 262, Eylül 1955.
- Babaoğlu, Resul (2012). *6/7 Eylül 1955 Olaylarının Türkiye Rumları Üzerindeki Etkileri (1955-1959)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı, Diyarbakır.
- Bağcı, Hüseyin (1990). *Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası*. 1. Basım. Ankara: İmge Kitabevi.

- Bağlum, Kemal (1991). *Anıpolitik* (1945-1960). 1. Basım. Ankara: Bilgi Yayınları.
- Binark Mutlu ve Mine Gencil Bek(2010). *Eleştirel Medya Okuryazarlığı. Kuramsal Yaklaşımlar ve Uygulamalar*. 2. baskı. İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.
- Birand, Mehmet Ali, DüNDAR, Can ve Çaplı, Bülent (1999). *Demirkırat. Bir Demokrasinin Doğuşu*. 8. Baskı. İstanbul: Doğan Yayıncılık.
- Birgit, Orhan (2012). *Evvel Zaman İçinde*. 4. Baskı. İstanbul: Doğan Kitap.
- Bora, Tanıl (2012). "Türk Sağı: Siyasal Düşünce Tarihi Açısından Bir Çerçeve Denemesi". *Türk Sağı. Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri*, (der.) İnci Özkan Kerestecioğlu, Güven Gürkan Öztan. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ceylan, Faruk Erhan (1996). *The Incidents of September 6-7, 1955*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Boğaziçi Üniversitesi.
- Curran, J., M. Gurevitch ve J. Woollacott (1991). "İletişim Araçları Üzerine Çalışma: Kuramsal Yaklaşımlar". Çev.: Meral Özbek. Ankara Üniversitesi Basın- Yayın Yüksekokulu, *Yıllık, Nermin Abadan –Unat'a Armağan*, 1989/1990, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Çavdar, Tevfik (2000). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1950 -1995)*. 2. Basım. Ankara: İmge Yayınları.
- Çelik, Edip (1969). *100 Soruda Türkiye'nin Dış Politika Tarihi* - İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Demir, Şerif (2007). "Adnan Menderes ve 6-7 Eylül Olayları". *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*. (12): 37-63.
- Demirel, Tanel (2011). *Türkiye'nin Uzun On Yılı Demokrat Parti İktidarı ve 27Mayıs Darbesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Dinamo, Hasan İzzettin (1971). *6-7 Eylül Kasırgası*. May Yayınları.
- Dosdoğru, M.Hulusi (1993). *6/7 Eylül Olayları*, 1. Basım. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Dursun, Çiler (2013). *İletişim Kuram ve Kritik*. 1. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.

- Eroğul, Cem (1998). *Demokrat Parti*. 3. Basım. Ankara: İmge Yayınevi.
- Eroğul, Cem (2003). "Çok Partili Düzenin Kuruluşu: 1945-71." *Geçiş Sürecinde Türkiye*. (der.) Irvin C. Schick ve E. Ahmet Tonak, 4. Baskı, İstanbul: Belge Yayınları.
- Gevgilili, Ali (1987). *Yükseliş ve Düşüş*. 2. Basım. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Güven, Dilek (2005). *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları Bağlamında 6-7 Eylül Olayları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Güzel, Şehmus (1997). *Türk Usulü Demokrasi*. Ankara: Doruk Yayınevi.
- İrkıçatal, Eftal (2012). "İngiliz Belgelerine Göre Kıbrıs Meselesinde 'Taksim' Fikrinin Ortaya Çıkması ve İngiltere'nin 'Çifte Self Determinasyon Teklifi." *History Studies*, Prof. Dr. Enver Konukçu Armağanı.
- İnal, M. Ayşe (1996). *Haberi Okumak*. İstanbul: Temuçin Yayınları.
- Karaveli, Orhan (2006). *Görgü Tanığı. Bir Gazetecinin 'Sıra Dışı' Anıları*. 3. Baskı. İstanbul: Pergamon Yayınevi.
- Karakoyunlu, Yılmaz (1992). *Güz Sancısı*. İstanbul: Simavi Yayınları.
- Oral, Fuat Süreyya (1967). *Türk Basın Tarihi*. Ankara: Yeni Adım Matbaası.
- Öztan, Güven Gürkan (2012), "'Ezeli Düşman' ile Hesaplaşmak: Türk Sağında 'Moskof' İmgesi." *Türk Sağı. Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri*, (der.) İnci Özkan Kerestecioğlu, Güven Gürkan Öztan. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Toker, Metin (1991). *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944- 1973 - DP Yokuş Aşığı 1954-1957*. 3. Basım. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Topuz, Hıfzı (1996). *100 Soruda Başlangıçtan Bugüne Türk Basın Tarihi*. 2. Baskı. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Topuz, Hıfzı (2003). *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*. 2. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yalman, Ahmet Emin (1997). *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim (1922-1971)*. 2. Cilt. İstanbul: Pera Yayınları.
- Yıldırım, Sinan (2012), "Nefretin ve Korkunun Rengi: 'Kızıl.'" *Türk Sağı. Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri*, (der.) İnci Özkan Kerestecioğlu, Güven Gürkan Öztan. İstanbul: İletişim Yayınları.

Zürcher, Erik Jan (2000). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. 7. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.

Gazeteler

Ulus'un 6 Eylül 1955- 17 Eylül 1955 tarihleri arasındaki tüm kopyaları;
Zafer'in 6 Eylül 1955- 30 Eylül 1955 tarihleri arasındaki tüm kopyaları
Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi arşivinden yararlanılarak
taranmıştır.

Sonnotlar

- 1 Bu bilgi, ileride Yunanistan'ın adaya ilişkin sahiplik iddiaları ile beraber düşünüldüğünde önemlidir.
- 2 Bu durumun Kıbrıs'ın Ortodoks halkına Yunan'dan gelme oldukları inancını veren asıl etken olduğu belirtilmektedir (Gevgilili, 1987: 127-131).
- 3 Adanın nüfus yapısına ilişkin kaynaklarda şu bilgilere rastlanmaktadır "... çok sayıda Türk'ün Anadolu'ya göç etmesi nedeniyle adadaki Türk nüfusun sayısı, Rumca konuşanlara göre, bir hayli azalmıştı. Bu durumu dikkate alan Yunanlılar ile Adada yaşayan Rum kökenliler, Ada'nın Yunanistan'a bağlanmasını öngören ENOSİS düşüncesini savunmaya başlamışlardır. Rumlar ENOSİS'e batılı dindaşlarının da katkılarını sağlamak için buradaki Ortodoks papazlarına bayrak açtırmışlardır ki, bunlar arasında en önemlisi Başpiskopos Makarios'tur. Bu konuda 1948'den başlayarak hızlandırılan çalışmalara Yunanistan da büyük destek vermişti" (Albayrak, 2004: 424-425).
- 4 Lozan'da Türkiye açısından adaya ilişkin sağlanabilen tek güvence, ileride ortaya çıkabilecek her türlü ilhak, bağımsızlık ya da başka yönetim biçimleri üzerinde Ankara'nın söz hakkını saklı tutulması olmuştur (Gevgilili, 1987: 127- 131).
- 5 Yunanistan'ın Kıbrıs'ı resmi bir sorun olarak nasıl kabul ettiği, 6/7 Eylül olayları soruşturma raporunda da konu edilmiştir. Buna göre, Kıbrıs konusu evvela Kıbrıs'taki *komünist partisi* (Akel Partisi) tarafından ele alınmış olup, adaya muhtar bir idare verilmek propagandasına başlamışlardır. Bu propagandanın Moskova tarafından da desteklendiği, hatta daha sonra Kıbrıs Milliyetçi Rumların E.N.O.S teşkilatı ismile bu muhtar idare için *komünistlerle* işbirliğine gittiği ifade edilmiştir. Öte yandan kiliselerde dini tören sırasında bu davanın propagandasına başlanmış, bunun üzerine muhtariyet faaliyeti, Adanın Yunanistan'a ilhakı şeklinde ortaya çıkmış ve bu faaliyete hız verilmiştir. Fakat bir süre daha Yunan hükümeti davayı benimsemiş bir durum göstermemiştir. Bunun üzerine Baş Papaz Makarios Atina'ya gitmiş ve Başbakan ile görüşerek, düşüncelerini Yunan hükümetine kabul ettirmiştir. Bundan sonra Kıbrıs'ın ilhakı davası, Yunan Hükümetinin ve Yunan Milletinin davası haline almıştır (6-7 Eylül Olayları. Fotoğraflar- Belgeler, 2005: 289)
- 6 Zürcher yalnızca Kıbrıslı Türklerle olan dayanışmadan dolayı değil, stratejik nedenlerden ötürü, DP hükümetinin Yunan isteklerinin kabul edilip olmadığı yönünde bir çıkış yaptığını belirtir (345).
- 7 Temmuz ayının ilk günlerinde Kıbrıs'ta çok sayıda el bombası ve infilak maddelerinin ele geçirildiği haberi verilmekte (*Ayın Tarihi*, 1 Temmuz 1955: 99) bir iki gün sonra da İngiliz askerleri ile ailelerinin yaşadığı Magusa kasabasından bir bomba infilakı haberi gelmekte idi (*Ayın Tarihi*, 3 Temmuz 1955:100). Yine Temmuz ayının ortalarında ise Kıbrıs Rumlarının nümayişler yaptığı bildirilmekte idi (*Ayın Tarihi*, 17 Temmuz 1955: 101).

- 8 Fatin Rüştü Zorlu, Türkiye'nin Kıbrıs hakkında resmi düşüncesini ve Menderes Hükümeti'nin Kıbrıs hakkındaki stratejisini ve taktiğini geliştirmek amacıyla Kıbrıs komisyonu kurmuş ve dünya kamuoyuna dokümanlar aracılığıyla Türkiye'nin de aynı Yunanistan gibi Kıbrıs'ta hukuksal haklara sahip olduğunu kanıtlamak ve Kıbrıs sorununun kesin olarak çözümüne kadar Kıbrıslı Türklerin Yunanistan'ın baskılarına karşı koyabilmek için desteklenmelerini sağlamaya çalışmıştır (Bağcı, 1990:106). Bu stratejiler doğrultusunda, İngilizce ve Fransızca'ya çevrilerek Türkiye'nin dış temsilciliklerine gönderilen, içinde Kıbrıs adasının Türkiye için olan öneminin tarihsel, coğrafi, etnolojik, kültürel ve askeri politika açısından incelendiği bir de beyaz kitap hazırlanmıştır (Bağcı, 1990:106).
- 9 *Milliyet*'in yazarlarından Orhan Karaveli, kendi gazetesinin Kıbrıs haberlerine olan ilgisinin ilerleyen zamanlarda *Hürriyet*'i geçtiğini ve kamuoyunun *Milliyet*'ten haberleri takip ettiğini şu sözlerle anlatmaktadır: "Abdi'nin Kıbrıs'ı sık sık manşetten vermesi Ada'daki Türkler için gözle görülür bir moral kaynağı oluyordu. *Milliyet* burada *Hürriyet* dâhil tüm gazeteleri sollamıştı. Benim de kurucularından olduğum, Türkiye'nin ilk ciddi gazete dağıtım örgütü "Basın Bayiliği'nin uçakla Lefkoşa'ya gönderdiği *Milliyet*'ler anında tükeniyordu" (2006: 79).
- 10 *Hürriyet*'in liberal eğilimli bir gazete olarak tanımlanmasına karşın 1950'lerdeki bu tutumu ve "Türkiye Türklerindir" logosu gazetenin daha ayrıntılı bir gözle incelenmesi gerekliliğine işaret etmektedir.
- 11 Kıbrıs'ta şiddet olaylarının devam ettiğine ilişkin haberler devam etmiştir (Aydın Tarihi, 2 Ağustos 1955 :162 ; 12 Ağustos 1955: 162). Üniversite gençliği, bu yayınlar sonrası Yunanistan'a ve özellikle de kiliseye sert uyarılarda bulunmuşlardır (Aktaran Armaoğlu, 1963: 125). Örneğin, Ağustos ayı ortalarında Yunanlıların Türkiye sınırları içinde bulunan Talebe Birliği 17 Ağustos'ta yayınladığı beyannameye şu açıklamada bulunmuşlardır: "Ya sussunlar, ya acele etsinler. Türkler yeni bir 30 Ağustos yaratmaya her an hazırdır. Tesadüfen elinizde kalan topraklarla iktifa ediniz. Aksi halde bu cür'etinizin neticesi size pahalıya mal olur. Bir gün Akropol'de Türk bayrağı görmeyi arzu etmiyorsanız, sesinizi kesiniz" (aktaran Armaoğlu, 1963: 128). Basında çıkan haberlerin, gençlerin olaya ilgisini canlı tutma ve daha da önemi düşünmelerini biçimlendirme açısından önemli bir işlev gördüklerini ifade etmek mümkündür.
- 12 Bu konuşma, Kıbrıs konusu hakkında ilk derli toplu ve gerekçeli açıklama olması açısından önem taşımaktadır.
- 13 Metin Tokar'ın anıları ise iktidar ve muhalefet arasındaki çekişmenin ertelenmesinin söz konusu olmadığına işaret etmektedir. Liman Lokantası'nda düzenlenen basın toplantısına partizanlık anlayışından kendisini kurtaramayan DP'nin toplantıya muhalif gazeteleri özellikle de *Ulus'u* çağırmamıştır. *Zafer*, *Ulus'un* toplantıya çağırılmamış olması nedeniyle konuşma metnini yayınlamayacağını düşündüğünden,

gazeteyi ve partiyi suçlamaya hazırlanırken, *Ulus'a* bir haber *uçurulmuş*, böylelikle *Zafer'in* muhalefete ilişkin olumsuz neşriyatını manşetlere taşıdığı gün, *Ulus'ta* hem Menderes'in metninin tamamını, hem de İnönü ve Bölükbaşı'nın konuya ilişkin demeçlerinin yayınlanmış ve böylece *Zafer'in* planı suya düşmüştür (143).

- 14 Demirel, düzenlenen mitinge ve bomba olayına ilişkin şu ayrıntıları paylaşmıştır: "...- muhtemelen Başbakan ve bazı Bakanların bilgisiyle- Kıbrıs Türktür Cemiyeti ve Milli İstihbarat Teşkilatı tarafından katkısıyla planlanmış ve Atatürk'ün Selanik'teki evine Yunanlılar tarafından bomba atıldığı haberi (bombayı atan kişinin de istihbarat teşkilatına mensup olduğu konusunda şüpheler vardır) yayılmıştır (258).
- 15 Moratoryum ekonomi kökenli bir kelime olup, bir borcun ödenmesinin bir zaman için geri bırakılması anlamına gelmektedir (Altay ve Keskin, 1969: 224). Burada da konunun görüşülmesinin bir zaman dilimi için ertelenmesi olarak kullanıldığı belirtilebilir.
- 16 Gayrimüslimlerin duydukları güven nedeniyle 1950 ve 1954 seçimlerinde DP'yi destekledikleri (aktaran Güven, 2005: 128-129), buna karşın Kıbrıs'la ilgili tartışmaların şiddetlenmesi sonrasında ise, DP'nin gayri Müslim azınlıklara karşı başlangıçta gösterdiği toleransı tamamen yok ettiği ifade edilmektedir (Güven, 2005: 133).
- 17 İzmir'de yaşananlar şöyle anlatılmaktadır: "Atatürk'ün doğduğu eve saldırıda bulunulduğu haberi İzmir'de de yerel bir gazete tarafından yayıldı. Gece Postası 06. 09.1955 günkü baskısında şu manşetle çıktı: "Madem Yunanlılar Türk Konsoloslugu'nu bombaladı, öyleyse onların bayrağı da artık Konak Meydanı'nda dalgalanmamalı". Gerçekten de aynı akşam uluslararası fuar nedeniyle Konak Meydanı'na çekilmiş olan Yunan bayrağı bir saldırının hedefi oldu" (Güven, 2005: 26). Toplam olarak İzmir'de 14 ev, 6 işyeri, 1 pansiyon, bir kilise, Yunan fuar pavyonu, Yunan konsoloslugu binası ve İngiliz Kültür Enstitüsünün barındıran bina saldırıya uğramıştır. 7 kişi ağır, 50 kişi ise hafif şekilde yaralanmıştır (aktaran Güven, 2005: 28).
- 18 Ankara'da yaşananlara ilişkin şu değerlendirme yapılmıştır: Ankara'da ağırlıklı olarak yalnızca öğrenci protestoları gerçekleşmiş, ancak şiddet olayları meydana gelmemiştir. Bunun en önemli nedenlerinden biri, Ankara'daki gayrimüslim nüfus oranının çok düşük olmasıdır. Ayrıca, Ankara Valisi Kemal Aygün'ün Ankara genelindeki tüm toplantıları yasaklayan acil tedbiri de etkili olmuştur (aktaran Güven, 2005: 29).
- 19 Bazı kaynaklarda bu haberin doğruluğu tartışılır olduğuna dair imalar bulunmaktadır (Birand vd., 1999:109). Habere daha ayrıntılı bakıldığında şu göze çarpmaktadır ki haberin ilk verildiği gün, olay "Atatürk'ün evine bomba atılması" olarak tanımlanırken, ilerleyen günlerde bombanın Atatürk'ün eviyle hemen yakınındaki Türk konsoloslugu arasındaki bahçeye iki bomba bırakıldığı, bombalardan birisinin

patladığı ve bu nedenle de evin ve konsoloshanenin camların kırıldığı bilgisi paylaşılmıştır (Güzel:1997: 162, Karakoyunlu,1992: 154).

- 20 Gazeteci - yazar Orhan Karaveli'nin anılarında dikkat çekici bazı ifadeler yer almaktadır. Karaveli, Kıbrıs'ta olayların şiddetlendiği günlerde "Türk Mukavemet Teşkilatı"ndan iki gençle tanıştığını ve kendisinin onlara "... Hep Rumların haberini geçmekten yoruldu. Sizler niye bir şeyler yapmıyorsunuz Milliyet'te haber olacak?... Örneğin bir "bomba" patlatın da gazetede manşet olsun diye üstelediğini ve üzerinden çok geçmeden bu gençlerin General Motors Otomobil acentasına bir bomba yerleştirdiklerinden bahsetmektedir, Karaveli her ne kadar kendisinin haber bombası olduğunda ısrar etse de ortamın hassas olduğu dönemde bunu masumane bir gazetecilik hırsı ile sınırlı görmek güçtür. Bu olay Selanik'teki bombalama hadisesindeki mantığı izah etme bakımından da bazı ipuçlarını sunmaktadır (2006: 80-81).
- 21 Nathalie Stoyanof diğer kaynaklardan farklı olarak hem *İstanbul Ekspres'in* hem de *Hürriyet'in* ikinci baskı yaptığından söz eder (6-7 Eylül 1955 Olayları. Tanıklar – Hatıralar, 2010: 268). Bunun dışında *İstanbul Ekspres'in* sahibi ve yazı işleri müdürü o güne ilişkin şu bilgileri vermektedirler.

İstanbul Ekspres Yazı İşleri Müdürü Gökşin Sipahioğlu: "... haberleri ya radyodan ya da Anadolu Ajansı'ndan alıyorduk. Atatürk'ün Selanik'te doğduğu evin hasara uğradığına ilişkin haber her iki kaynaktan da geldi. O dönemde akşam gazeteleri önemli olayları ikinci baskı ile duyururlardı. Ben de gazetenin sahibi *Mithat Perin'e sormadan* ikinci baskı yapmamıza karar verdim. Saat 14: 30 sularında aradığımız Atina elçiliğimizdeki bir ataşeden de olayı doğrulattık. Haberi sekiz sütunun üzerinden "Atatürk'ün evi bomba ile hasara uğradı" diye verdim. Hakkımda üretilen asılsız haberde güya "Atatürk'ün evi bombalandı" diye manşet attığım yazılıyor hala. Attığımız manşetin altında Yunan hükümetinin, "Bizim bu olaylarla hiçbir ilgimiz yok" resmi tebliğini de koymuştum. Normalde 8-9 bin arası baskı yapıyorduk ama bu olağanüstü durum karşısında tüm teknik şartları da zorlayarak, eski Tan matbaasının rotatiflerini 16.30 gibi döndürmeye başladık ve saat 20.00'ye kadar 20 bin gazete bastık. O saatte müvezzilere teslim edebildik. Bu olay da ne yazık ki çarpıtılmıştır günümüzde ve bizim 300 bin gazeteye basıp dağıttığımız yazılıyor hala. Bu rakamın yanına yaklaşabilecek bir baskıyı kimse yapamazdı o günlerde. Bugün bile o kadar kısa sürede bu rakama ulaşabilecek teknolojiye sahip değildir çoğu yer. Bu hesabın tutmadığını gören bazı kötü niyetliler de, "iki gün önceden basmaya başladılar gazetesini" palavrasını attılar. O dönemde gazetemizi basacağımız kâğıdı peşin para yatırarak alabiliyordunuz. Biz dediğim sayıda bastığımız gazetenin kâğıdının parasını güç bela denkleştirmiştik (6-7 Eylül 1955 Olayları. Tanıklar – Hatıralar, 2010: 282-283). Mithat Perin: "... *Gökşin Sipahioğlu, bana telefon açtı. Böyle böyle bir haber var dedi. İkinci baskı yapalım dedi. Yapmayalım dedim. Hava da kötü, elde kalıyor dedim. Peki dedim. Biraz sonra bayii telefon açtı. Gazetelerin parasını*

- peşin vereceğim dedi... Matbaaya girdiğimde 180 bin basılmıştı bile. Haberim yok. Kâğıt nereden buldunuz dedim. Bulduk dediler. Kâğıdımız çok kısıtlıydı. Anormal bir şey olduğunu anladım. Gittim prototipte kâğıdı kestim. Ne yapıyorsunuz dediler. Kâğıdı kestim ama kalıpları kesmek aklıma gelmedi. Bundan sonra basmayın dedim. Peki dediler. Ben oradan çıktıktan sonra yine bağlamışlar kâğıdı (6-7 Eylül 1955 Olayları. Tanıklar – Hatıralar, 2010: 316).
- 22 5 Eylül'de toplanan Kıbrıs Türktür Derneği Yönetim Kurulu'nda ortaya konan bilgilere göre, derneğin Türkiye'de kırk beş şubesi bulunuyordu. O günkü toplantıda alınan ilginç karar ise Kıbrıs Türktür sloganını bir marş haline getirilmesinin görüştürülüp benimsenmiştir (Birgit, 2012: 194).
- 23 Birgit, beyannamenin nasıl oluşturulduğunu şu sözlerle anlatır: "...Türkiye Milli Talebe Federasyonu Başkanı Hüsamettin Öztürk telefon etti ve Kıbrıs Türktür Derneği olarak bir bildiri hazırlamamız için federasyonda toplanılacağını söyledi. Bildiriyi ben kaleme aldım. Olayı anlatan, çirkinliğini öne çıkartan bildiride vatandaşlardan sakın olmaları, tahrike kapılmamaları ama saflarını da sıkılaştırmaları isteniliyordu. Akşam saatlerinde kentin çeşitli yerlerinden küçük gösteri gruplarının "Kıbrıs Türktür" sloganlarını söyleyerek ellerinde Türk bayraklarıyla toplandıkları haberleri gelmeye başladı (195-196).
- 24 Bir kaynaktan Menderes'in başlangıçta Kıbrıs için bir dizi protesto eylemleri düzenlenmesine sıcak baktığı hatta Kıbrıs Türktür Cemiyeti'ni bu amaçla himaye ettiği söylenmektedir (Demir, 2007: 59-60).
- 25 Olayın zamanlamasının manidar olduğuna ilişkin şu bilgi yer almaktadır: "... Olayların gerçekleşme zamanı dikkat çekicidir. Bir yanda Londra'da Kıbrıs görüşmeleri devam ederken, diğer tarafta dünya medyası İstanbul'dadır. Dünyanın ve Cumhurbaşkanlığı Bayar, Başvekil Menderes, İçişleri Bakanı Namık Gedik ile Emniyet Genel Müdürü Ethem Yetkiner'in İstanbul'da bulunduğu bir anda olaylar meydana geldi" (Demir, 2007: 59-60).
- 26 Olaylardan bir süre önce gayri Müslimlere ait ev ve işyerlerinin fişlendikleri ileri sürülmüştür. Buna göre olayların başlamasından birkaç hafta önce ilgili mahallelerin muhtarlarından ev ve işyerlerinin adresleri istenmişti. Fransız Konsolosluğu'nun bir raporuna göre, daha 2. Dünya Savaşı sırasında, özel bir birlik tarafından herhangi bir çatışma durumunda daha kolay "nötralize" edilmelerini sağlamak amacıyla gayrimüslim azınlıkların adresleri kaydedilmişti. Raporda ayaklanmalar sırasında bu bilgilerin kullanılmış olması olasılığına da yer veriliyordu. Ayaklanmalardan kısa bir süre önce gece bekçileri bazı sakinlerden duvarlardaki ev ve işyeri numaralarını belirginleştirmelerini istedi. Yine gayrimüslimlere ait bazı ev ve işyerleri ise, bir haç figürü, GMR (Gayri Müslim Rum) gibi kısaltmalar ya da "Türk değil", "Türk" gibi tanımlamalarla işaretlendi (aktaran Güven, 2005: 16).

- 27 Türklerin olaylar esnasında azınlıkları korumaya çalıştığı vakalar olduğu kadar, komşu veya tanıdıkları gayrimüslimlerin oturdukları yerleri göstererek saldırganların işini kolaylaştırdıkları da olmuştur (aktaran Güven, 2005: 24).
- 28 Emniyetin pasif tutumuna karşın ordu sayesinde de daha kötü hadiselerin yaşanmasının önüne geçildiği ifade edilmiştir (Aydemir, 2000: 184-185; Bağcı, 1990: 11).
- 29 Benzer yöndeki bilgi bir başka kaynaktan şu şekilde ortaya konmaktadır: “Emniyet memurları iki haftadan beri herhangi bir hadiseyi önlemek tedbiri aldıkları halde hadise vukuunda nasıl hareket edeceklerini neler yapabileceklerine silah kullanıp kullanmayacaklarına dair emir almadıklarından şaşırıp kaldıklarını anlatıyorlarmış. Hatta bir kısım emniyet mensupları da müzaheret gösterir durum almışlar ve “şunu yapın bunu yapmayın” gibi konuşmalar yapmışlar. Halka adeta yardımcı olmuşlardır” (6-7 Eylül Olayları. Fotoğraflar-Belgeler Arşivi, 2005: 292).
- 30 Olaylara *duyarsız* kalma olarak nitelenen bu hareket, olayların kendi tertibi olmaları ile izah edilmiştir (Dinamo, 1971: 35).
- 31 Görüldüğu gibi Ankara ilk tebliğde yer almamaktadır.
- 32 Olaylardaki zarara ilişkin olarak farklı rakamlar telaffuz edilmesi nedeniyle burada yanaltıcı olmamak için özellikle rakam verilmemiştir. Konuya ilişkin zarar tabloları görmek için bkn: Demirer’den aktaran Ceylan, 1996: 101; Dosdoğru, 1993: 100; Güzel: 1997: 163).
- 33 O gece yaşanan trajediye ilişkin kişisel hikâyeler için bakınız 6-7 Eylül 1955 Olayları. *Tanıklar-Hatıralar*, 2010.
- 34 Yalçın yazısının devamında ise, böylesi bir ortamda *komünistliğin* rahatlıkla gelişebileceğine işaret etmiş ve bu kitlenin patlamaya hazır bomba gibi durduka *komünistlerin* elinde de daima koz olacağını vurgulamış, bu sorunun reçetesi olarak da zenginliğe karşı olan şikâyetleri hafifletmek (anormal gelişme ve servet birikimi) olduğunu belirtmiştir (“En Tehlikeli Cephe”, *Ayın Tarihi*, 14 Eylül 1955: 98). Bu noktada şunu ifade etmek gerekir Yalçın’da da döneme hâkim olan “komünist” algısı ziya-desiyle içselleştirilmiştir. Yazar, DP’nin yürüttüğu “başarısız” ekonomik politikaların “istenmeyen unsurların” yani komünizmin destek bulmasına yol açması endişe-siyle yazısını kaleme almıştır.
- 35 Bu noktada şu da ilginç bir ayrıntıdır. Toker anılarında hükümetin emniyet güçlerini müdahale etme hususunda olayın ilk zamanlarında harekete geçirmedii bilgisini yineler ve göstericilerin tepkisinin “DP politikalarının eleştirisine” döndüğünde tedbir alınması yoluna gidildiğini ileri sürer (144-145). Bu yorum yukarıda da sözü-nü ettiğimiz emniyet güçlerinin hareketlerine ilişkin soru işaretlerine bir cevap olabilmesi açısından önem taşımaktadır.
- 36 DP döneminde başlatılan komünist toplamları için bakınız Eroğul, 1998: 106.

- 37 Hasan İzzettin Dinamo, Kemal Tahir'in eşi Semiha'nın DP organı olan *Son Havadis'te* fıkra yazarlığı yapan Vala Nurettin'den getirdiği sıkıyönetim komutanı Nurettin Aknoz'un Harbiye'de tutuklu bulunan elli iki kişiye ne yapacakları yönündeki soruya " İstanbul'u yıktıran o heriflerdir. Hepsine müstahak oldukları cezayı verdireceğim. On onbeşini sallandıracağım geri kalanını da yirmişer, otuzar yıla zindanda çürüteceğim" cevabını verdiği haberinin, Harbiye zindanlarında buz gibi estiğini ifade etmektedir (38). Hulusi Dosdoğru da o dönemlerde morallerini çok bozan ve hapisten kurtulamayacakları düşüncesine yol açan olayların başında dışarıdan gelen yakalanan çapulculara kendilerini kışkırtanın komünistler olduğu yönünde Nurettin Aknoz Paşanın baskı yaptığı ve olayların "esas" kışkırtıcılarının kahvelerde, meyhanelerde, çarşılarda, pazarlarda bu işlerin komünistlerin başının altından çıktığı yalanına çevrelerini inandırmaya çalıştıkları haberlerinin geldiğini anlatmaktadır (49-50).
- 38 8 Eylül 1955 tarihli *Cumhuriyet'te*, "Kıbrıs İçin" başlıklı yazıda; hükümetin Kıbrıs davasında başarılı olmak üzere olduğu bir anda çıkan hadiselerde komünist parmağı olduğu belirtilmekte, bu tahrikçi grupların halkın hislerini istismar ederek, gösterileri başka yollara sürükledikleri ifade edilmektedir. Tahrikçileri yabancı menfaatlere hizmet eden kimseler olarak niteleyen yazar, bu kimselerin amaçlarını da Türk milli menfaatlerine kastetmek, Türkiye'yi dış ülkeler önünde zor durumda ve yalnız bırakmak olarak işaret etmektedir (*Ayın Tarihi*, 187). "Efendiliğimize Yakışmayan Hareketler" başlıklı, 9 Eylül 1955 tarihli *Tercüman'da*, gençliğin gösterileri bardağı taşıran son damla olarak haklı bir infialî şekilde ele alınmakta, gelişen diğer olayları ise, haklı bir infialin içine vatanperverlik hislerini istismar eden ve bir kısım halk tabakasının bilgisizliğinden ve şuursuzluğundan istifade edilerek evvelden hazırlanmış ve milli menfaatlerine kasteden gizli bir tertibin karışması olarak görmektedir (*Ayın Tarihi*, 84-85). 11 Eylül 1955 tarihli *Milliyet'te* çıkan "Türk Milletinin 6 Eylül Vakasıyla Alakası Yoktur" başlıklı yazıda, olaylar "haklı bir protestonun kızilla" tarafından istismarı olarak ele alınmaktadır (*Ayın Tarihi*, 87). Aynı gün *Milliyet'te* çıkan bir başka yazıda da olaylar aynı şekillerde tanımlanmakta, komünizmin bu olayda parmağı olduğunun ispatı olarak ferdi mülkiyete, sermayeye ve mabetlere olan hınçlar ispat gösterilmektedir. Yazıda ayrıca hükümete ilham olacak şekilde solculuk "habis"inden kurtulmanın yolu olarak bir "ava" girişimi önerilmektedir (*Milliyet*, "Bugün değilse, hiçbir gün", *Ayın Tarihi*, 11 Eylül 1955 : 89). *Zafer'de* yayınlanan 13 Eylül 1955 tarihli "Dünkü Tarihi Celse" başlıklı yazıda, Başbakanın olayları komünist tahriki olarak nitelediğine ve "usta" düşmanların bu kadar başarılı olmasını ise zeminin tahrike uygun olması olarak izah ettiğine dikkat çekilmektedir (*Zafer*, 13 Eylül 1955). Hüseyin Cahit Yalçın da aynı gün *Ulus'ta*, "Başlayan Tahkikat" başlık yazısında olaylar hükümetin açıklamasıyla ve diğer gazetelerle örtüşür biçimde verilmekte, hükümet açıklamalarından biraz daha keskin biçimde emniyet güçlerinin azimli davranmamalarının olayları bu raddeye getirdiğini ifade etmektedir. Kafasında soru işareti bırakan durumu ise "istenen" durumlarda müdahalele-

rinde başarılı olduğunun deneyimlerle sabit olduğunu belirten Yalçın, bu olaylarda etkisiz kalmasının mutlaka açıklanması gerektiğini ifade etmektedir (*Ullus*, 13 Eylül 1955). Yalçın'ın sorularına cevap, *Yeni İstanbul'un* 14 Eylül 1955 tarihinde yayınladığı “Fevkalade Toplantıdaki Konuşmalar” başlıklı yazı ile gelmiştir. Yazıda Başbakan Menderes'in emniyet güçlerinin karşısındaki kitlenin mahiyeti hakkında (haklı bir hareket mi karşısındayız) tereddüde düştüğünü bu nedenle hareketsiz kaldıklarını ifade ettiği aktarılmaktadır (*Aydın Tarihi*, 95-96). Aynı gün *Hürriyet'te* Şükrü Kaya tarafından kaleme alınan “Türk Polis ve Zabıtası “ başlıklı yazısında da Başvekilin zabıta ve emniyet güçleri ellerinden geleni yaptılar ifadesinin yüreklere su serptiği yorumu yapılmaktadır (*Aydın Tarihi*, 96) 29 Eylül 1955 tarihli *Cumhuriyet'te* yayınlanan Doğan Nadi imzalı “Türk umumi efkârı uyanık olmalıdır” başlıklı yazıda da, yerinde ve haklı bir mitingün maksatlı unsurların fırsat bulmaları ile gölgelendiğini ve asıl gayenin dışına çıkıldığını ifade edilmektedir. Bu olayda saf vatandaşların kötü yollara sürüklendiğini ifade eden Nadi, ekalliyet düşmanlığı yaratmanın bu memleketeye yapılacak en kötü şey olduğunu vurgulamakta, bu tarz düşünenlere karşı halkın uyanık olması gerektiğini ifade etmektedir. Asrın temposuna ayak uydurmuş, Türkiye'nin önüne geçmek isteyenlere bunda menfaati olanlara karşı Türk gençliğinin yayılma ve yaşama hakkı tanımaması gerektiğini ifade etmektedir(*Aydın Tarihi*, 105).

- 39 Sıkıyönetimin basına ilişkin aldığı diğer tedbirler şunlardır: Basın “ağırbaşlı” olduğu müddetçe sansür ya da kapatma gibi sınırlamalara gidilmeyecekti. Gazeteler günde bir defa çıkacak, ilave baskı ve ilanlar yapmayacaklardı. Nato devletleri ve sıkıyönetim ile ilgili yayın yasaktı. Basınca dağıtımına imkân bulunmayan “işitme, tahayyül etme, hissetmeye” dayanan yayınların sıkıyönetimin yayınlarına temas ettiği takdirde sorumluların o günün şartlarına göre kanuni işleme tabi tutulacaklardı (*Aydın Tarihi*, No: 262: 15- 29). Kararları daha ayrıntılı görmek için bakınız, *Topuz*, 1996: 110- 112).
- 40 Dış basında yer alan hükümetin açıklaması ile aynı eksenli olması - örfi idare faktörünün de olmadığı düşünülürse- hayli ilginçtir.
- 41 CHP Genel Başkanı İsmet İnönü olaylara ilişkin temkinli bir açıklama yapmıştır. İnönü, 7 Eylül günü İstanbul'da basına verdiği demeçte üzüntüsünü belirtmiş ve gerçeğin ortaya çıkarılması için hükümete yardım edilmesini istemiştir. İnönü konuşmasında olayları “milli bir felaket” olarak yorumlamıştır (*Ullus*, 8 Eylül 1955). CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek de İzmir'de verdiği bir demeçte, yapılan hareketleri kanunsuz olarak nitelendirmiş ve “bu mahiyetteki taşkın hareketler tarih boyunca edindiğimiz ve hele büyük inkılâplarda kazandığımız yapıcı medeni vasıflarımız-la kabili telif değildir” demiştir (*Ullus*, 9 Eylül 1955).
- 42 Kıbrıs Türktür Derneği üyelerinden olan gazeteci Ahmet Emin Yalman ise, “asırlardır benzeri görülmemiş saldırılar” şeklinde tanımladığı 6-7 Eylül olaylarını hükümet

ile solcuların ortak yapımı görmüş ve olayların bir Kıbrıslı Rumlara bir gözdağı olarak sağ ve sol cereyanlarını ateşleyerek halkı kudurtmak şeklinde kurgulandığını ve derneğin bütün mensuplarının hatta Anadolu'da bulunan ve merkezin kararları ve hareketleri ile hiçbir ilişkisi olmayan temsilci ve muhabirlerin toplatılıp, Harbiye Okulu'nun soğuk bir koğuşunda en kötü şartlar içinde tutuklandığını ve ağır hakaretlere uğratıldığını ifade etmiştir (1648).

- 43 *Cumhuriyet*, "olaylar ile Kıbrıs meselesini birbirinden ayrı tutma" eğilimi göstermiş basında bu tutum hızla kabul görmüştür (aktaran Güven, 2005: 137-138).
- 44 Yassıada duruşmalarında ve pek çok kaynakta olayın sorumlusu olarak DP iktidarı gösterilmektedir. Hükümetin bu tertibe girişmesinin sebebi olarak da, Türk halkının enosisine, Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleştirilmesine ne kadar karşı olduğunu göstermek istenmesi gösterilmiştir (Ahmad, 1996: 67; Bağcı, 1990: 110; Dinamo, 1971: 8-9; Eroğul, 1998, 174-175; Zürcher, 2000: 336). Farklı olarak, Şevket Süreyya Aydemir ise (181), "memleketin üstünde fevkalade ve artık sert müdahaleler gerektirdiği havasını uyandıracak bir rüzgâr estirmek istemiş olabilirler" açıklamasını yapmıştır
- 45 Hükümetin olaylar sonrasında halka yaptığı yardımlar sürekli gündemde tutulma yoluyla hükümetin sorumlu davranışlarına dikkat çekilerek, kamuoyu gözünde puan kazandırılmaya çalışılmaktadır. Örneğin 11 Eylül 1955 tarihli *Zafer'de*, olaylarda zarar görenlere banka ticaret ve sanayi odalarının 600 bin liraya yakın yardım yaptığı ve Başbakanlığın 50 bin, Menderes'in şahsen 5 bin, Kızılay'ın da 100 bin liralık yardım yaptığı belirtiliyordu.
- 46 Örneğin Cumhurbaşkanı ve Başbakanı gönderilen teşekkür telgraflara yer verilmekte idi (11 Eylül 1955).
- 47 *Zafer* haberde, hükümete yönelik eleştirileri göz ardı etmekte, olaylara ilişkin muhalefetin görüşlerine yer vermeyerek, hükümetin tam destek aldığı görüşünü yerleş-tirmeye çabalamaktadır
- 48 *Zafer'in* temkinliliğinin *Ulus'ta* olmadığını gösteren benzer ifadeler, Şinasi N.Berker'in "Dolmuş" adlı köşesinde de yer almaktadır.
- 49 Bu haber, bize dönemin teknolojik koşulların göstermesi ve özellikle de *İstanbul Ekspres'in* kısa zamanda ikinci baskıyı nasıl yapabildiğinin sorgulanmasının önünü açması bakımından örnek teşkil etmektedir.
- 50 Haberde belirtilen isimler şunlardır: Faik Muzaffer Amaç, Mustafa Börkücü, Asım Bezircioğlu, Veli Dolu, İlhan Berktaş, Sami Büyük, Suavi ve Ali Akça.

